

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEMOKRASİ VE ŞURA: BİR MUKAYESE

43026

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ahmet YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : SOSYOLOJİ

Enstitü Bilim Dalı : GENEL SOSYOLOJİ

Bu tez 12.9/1995 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Musa TAŞDELEN

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Modern çağda, yönetim modelleriyle ilgili yoğun çatışma ve çekişmelerin yaşandığı bir zaman diliminde yaşıyoruz. Demokrasi de modern çağa ait bir kavram olarak bu tartışmaların merkezinde yer alıyor. Batı medeniyetine ait bir tarih sürecinin ürünü olan demokrasi kavramı, moda olma vasfı ile İslam ülkelerinde de idealize edilmeye çalışılıyor.

Özellikle batı medeniyetinin kendi içindeki post-modern eleştirileri, demokrasinin de hem kendi içinde hem de İslam dünyasına ikame edilmesindeki meseleleri, müslümanları zorunlu bir tartışma zeminine çekmektedir. Özellikle meselelerin daha çok batı dışı özellikle de müslüman camiasına ait oluşu, müslümanların kendi referanslarını yeniden gözden geçirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu konuda İslam medeniyetine ait yapılabilecek yorumların elbette ki şura çerçevesinde olması gereklidir.

Yönetimle ilgili meselelere kendi kültürümüze ait çözüm önerileri, bu konuda yapılacak çalışmalarla mümkün olabilecektir. Bu konudaki ilk adım da, bulunduğumuz durumun inandığımız değerlerden ne derece sapmış olduğunun tespit edilmesidir. Demokrasi ile şura arasında yapılabilecek bir mukayese konuyla ilgili gerekli tahlil sonuçlarına bizleri ulaştırabilir.

Çalışmamızda konuya sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaştık. Elbette ki bu sahada geliştirilebilecek yeni yeni yaklaşımlar olabilecektir. Bu çalışma sınırlı bir sürenin imkanlarıyla hazırlanmıştır. İnşallah daha geniş açılımlarla ve muhteva ile bu konudaki çalışmalarımızı sürdürebiliriz.

Bu tez çalışmasında okul içinde ve dışında görüşüp yardımlarını aldığım muhterem hocam Doç. Dr. Musa TAŞDELEN'e teşekkürlerimi ve saygılarımı hassaten belirtmek isterim. Ayrıca tavsiye ve yardımlarından istifade ettiğim, tüm Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerine, üniversitemizin öğretim üyelerinden Doç. Dr. Davut DURSUN'a saygı ve teşekkürlerimi arz ederim.

Konusuyla ilgili sosyolojik bir durum değerlendirmesinde, çalışmamızın yeni açılımlara yardımcı olabileceği ümidiyle, hayırlara vesile olmasını dilerim.

Ahmet YILMAZ 20/8/1995

KISALTMALAR

USIA: Amerika Birleşik Devletleri Haber ve Kültür Merkezi

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
KISALTMALAR	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TÜRKÇE ÖZET	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ	1
1. DEMOKRASİ.....	4
1.1. Demokrasi Kavramının Anlamı	4
1.2. Tarihi Süreç İçerisinde Demokrasinin Gelişimi	8
1.3. Demokrasinin Temel Özellikleri.....	12
1.3.1. Demokrasi ve Halk Egemenliği	14
1.3.2. Demokrasi, Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları	15
1.3.3. Demokrasi ve Siyasi İktidar.....	16
1.3.4. Demokrasi ve Siyasi Partiler.....	17
1.4. Demokrasinin Türleri.....	18
1.4.1. Mutlak (çoğunlukçu) demokrasi.....	20
1.4.2. Klasik (Çoğulcu) Demokrasi	20
1.4.3. Doğrudan Demokrasi.....	20
1.4.4. Yarı Doğrudan Demokrasi	21
1.4.5. Sosyal Demokrasi	21
1.4.6. Marksist Demokrasi	22
1.4.7. Liberal Demokrasi.....	22

1.6. Demokrasi ve Siyasi Katılım	22
1.7. Demokrasiye Yönelik Eleştiriler	25
2. ŞÛRÂ	28
2.1. Şûrânın Anlamı	28
2.2. Şûranın Uygulanması	31
2.3. Şûrânın Temel İlkeleri	33
2.3.1. Şûrânın Genel Usulü	34
2.3.2. Şûrâ Ehline Ait Özellikler	36
2.3.3. Şûrâ'da Yönetilenlerle İlgili Hususlar	41
3. DEMOKRASİ VE ŞURA	43
3.1. İlkeler Açısından	43
3.2. Uygulama Açısından	50
SONUÇ ve ÖNERİLER	54
KAYNAKLAR	56
ÖZGEÇMİŞ	63

TÜRKÇE ÖZET

Bir yönetim biçimi olarak demokrasi en çok tartışılan kavramlardan biridir. Demokrasi, bir tarihi gelişim süreci yaşamış ve bu süreçte demokrasinin referansları da sürekli bir değişime uğramış, mahiyet itibariyle de birbirinden farklı değişik demokrasi anlayışları ortaya çıkmıştır.

Şura ile ilgili yaşanmış bir tarihi süreç olmakla birlikte, şuranın Kur'an, sünnet ve ashabin yaşantısıyla ilgili örnekleri sabittir. Bu referanslardan çıkan yorumlar da şuraya çeşitli uygulama örnek ve modelleri sunabilir. Fakat bu teolojik referansların sabitliği süreklidir. Şuranın İslami bir yönetim biçimine kaynaklık etmesi de onun hak, velayetler ve adalet bağlamındaki işlevselliğidir.

Demokrasi ve şura arasında yapılan bir mukayesenin de benzer tarafları olduğu gibi pek çok ayrı tarafları da söz konusudur. Benzerlikler; her medeniyetin yöneten-yönetilen ilişkilerine dayalı bir yönünün oluşunda bulunabileceği gibi, ayrılıkları da; her medeniyetin farklı bir yaşama biçimi, kültürü, dini, etnik yapısı, ekonomik yapısı, gelenekler...vs. unsurlarda bulmak mümkündür.

SUMMARY

Democracy, as a type of governance, is one of the most controversial concepts it has a long historical development and during this process its references have been continually changed, then different kinds of understanding of democracy have emerged.

Sura is not only practiced in a period of time, but also it has prominent examples stemmed from Qur'an, sunnah and Ashab's life of prophet's companion's. The interpretation is here references may provide different examples and models for sura, but these theological references never change. Since right, velayet and justice are functions of sura, an Islam government can be based on it.

A comparison between democracy and sura shows that they have similarities and differences. Although the existence of rulers and ruled reductions is common for all civilizations, every civilization has a different (unique) life style, all civilizations, religion, ethnicity, traditions and economic structure.

GİRİŞ

Yönetimle ilgili tartışmalar insanlık tarihi kadar eskidir. Günümüz şartlarında da yönetimle ilgili problemler “demokrasi” kavramı esas alınarak değerlendirilmektedir. Bu durumu bir “düşünce modası” (Özel, 1995: 198) olarak değerlendirmek mümkündür.

Demokrasi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler de İslam dünyasında farklı mahiyete sahiptir. Bunlar içinde; “gerçek demokrasi” (şura yönetimi) (Hatemi, 1991:14-15) “Demokrasi çok putlaştırıldı” (Taşgetiren, 1994: 12), “İslam hukukunun belli bir devlet şeklini öngörmediğini, ancak koyduğu prensipler ve hakimiyet anlayışının dindar bir cumhuriyet olduğunu söyleyebiliriz.” (Akgündüz, 1994: 12) veya Nurettin Topçu’nun “Peygamberimiz’in istişare rejimi de halkın oyuna başvuran demokrasiden çok uzaktı. İslamın idare tarzının demokrasi olduğunu söylemek gerçeklere göz yummaktır.” (Topçu, 1969: 19) vs. gibi yorumlar mevcuttur.

Batılı bir kavram olarak demokrasinin kendi içindeki problemlere yapılan post-modern yorumlar yanında, yukardaki ifadelerden yola çıkarak İslam dünyasında farklı demokrasi algılamalarını şu şekilde sınıflamak mümkündür.

1. Demokrasiyi reddeden görüşler
2. Demokrasiyi benimseyen görüşler
 - 2.1. Demokrasiyi amaç olarak görenler
 - 2.2. Demokrasiyi araç olarak görenler

Demokrasinin, hakkında olabilecek her türlü yaklaşıma sahip olması tartışma zemininin genişlemesine sebep olmaktadır.

Görüldüğü gibi demokrasi konusundaki açmazlar, konuyla ilgili yeni çalışmaları gerekli kılmaktadır. Konuya açıklık getirmek ve problemlere kendi referanslarımız içerisinde

çözüm aramak elbetteki şura prensibi ele alınmadan sağlıklı bir neticeye ulaşamaz. Bu vesileyle de çalışmamız esas olarak üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Demokrasi mahiyet olarak ortaya konulmuş, kavramsal olarak incelenmiş, tarihi gelişim sürecindeki ortaya çıkan yeni demokrasi anlayışları belirtilmiştir. Ayrıca demokrasinin özellikleri ve çeşitleri konusunda bilgi verilmiştir. Demokrasinin katılımcı yönü de ayrıca incelenmiş demokrasiye yönelik eleştiriler de ortaya konmuştur. İkinci bölümde de şuranın teorik ve pratik mahiyeti incelenmiş, şuranın prensipleri şura ehline ait özellikler ve ilkeler ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde de mahiyet olarak ortaya konan Demokrasi ve şura kavramları arasında ilkeler ve de uygulama açısından bir mukayese denemesi yapılmıştır. Bu mukayese denemesinin muhtevasında, özellikle demokrasi ve şuranın benzer ve ayrı taraflarının ortaya çıkarılması yönünde bir tahlil denemesi yer almaktadır.

Konuyla ilgili farklı felsefi bakış açıları geliştirilebilir. Demokrasiye yönelik batılı sosyal bilimcilerin de yönelttikleri ağır eleştiriler, post-modern yorumlar, bize konuyla ilgili çalışmamızda, kendimize ait söylemlerin sesini duyurabilmekte yardımcı olacaktır. Çünkü bu durum; İslam dünyasının tek kurtuluş yolu olarak demokratikleşmeyi görmesi ve problemlerin kaynağının hep kendi söylemlerinden kaynaklandığı kompleksinin aşılması için müspet bir gelişmedir. Demokrasinin bu açmazları, bizim kendi değerlerimize dönüşün yolunu açacak ve kendi yönetim projemizi oluturmakta yardımcı olacaktır.

İslami camiada Demokrasi ve Şura kültürünün karşılaşp birbirinden etkilendiğini ifade eden yorumlar da mevcuttur. Bu bağlamda Muhammed Kutup; Avrupa'nın Haçlı savaşları ve ilim öğrenmek için İslam dünyası ile yoğun münasebetlerinde onların İslam dünyasından etkilendikleri kanaatindedir. Bu vesileyle de batı dini, aristokrasi ve totalitarizm bağlamında yaşadığı sıkıntıyı demokrasiyle aşma yoluna gitti (Kutup, 1989: 288). Yine Fehmi Şenavi batının bizden iki şey aldığını ifade ediyor. Bunlardan birincisi; ümmetçilik düşüncesinden istifadeyle Cemiyet-i Akvam, Birleşmiş Milletler gibi teşkilatlar kurmaları, ikincisi de Şura prensibinden istifadeyle demokrasi kavramını geliştirmiş olmalarıdır (Şenavi, 1995: 2).

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi bazıları demokrasi ithalinden bahsederken, bazıları da şura ihracından bile söz edebilmektedir. Bu durum da bize göstermektedir ki demokrasi ve şura kavramının daha çok tartışılmaya ihtiyacı vardır. Bu tartışma; hem tarihi gelişim sürecindeki uygulama ve etkileşim, hem de şura ve demokrasinin teorik referanslarıyla ilgilidir.

1. DEMOKRASİ

1.1. Demokrasi Kavramının Anlamı

Tarih sürecinde genellikle her kavramın olduğu gibi demokrasi kavramının da doğuşu, teori ile pratiği arasında önemli farklılıklarının olduğu tespit edilebilir. İnsanlığın tarih boyunca "ideal bir yönetim" arayışı içinde olduğu bir realitedir. Aynı zamanda insanlık tarihine baktığımız zaman; toplumların hayatlarındaki yönetim olgusu çok temel bir fonksiyon ve öneme sahiptir.

Demokrasi de anlam olarak "halkın egemenliği" çerçevesinde değerlendirilir. Aslında halk egemenliği ya da halkın yönetimde egemen olması problemi tarihte her toplumu yakından ilgilendirmiştir. Yöneten-yönetilen arasındaki çatışmaların pek çoğunun temelinde bu durum bir sorun olarak müşahade edilebilir. Bu çatışmaların ana hatlarının ve de sonuçlarının daha çok sahip olunan medeniyetlere özgü olduğunu söyleyebiliriz. İşte "Demokrasi" kavramı da belirli bir yönetici-halk diyalogunun oluşmasını getirdi.¹ Nihai olarak bu diyalog halkın dayatmalarıyla oluştu. Fakat Batı-dışı toplumlar içinde demokratik hareketler halkın dayatmalarıyla alınan şeyler değil, devletin verdiği şeylerdir(Kara,1995:39).

Demokrasi, batılı toplumların tarihi tecrübesine ve medeniyetine ait bir kavramdır. Bu medeniyet artık kavramlarıyla birlikte evrensel-yerel değerlerle bir yapılanma içindedir. Demokrasi de bu kapsamın içindedir. Demokrasinin bu kapsam içerisinde olması aynı zamanda demokrasiye; batı-dışı ve mahiyetinden farklı demokrasi anlayışlarının da yerleşmesi demektir.

Demokrasinin yönetici-yönetilen ilişkilerini tanımladığını ifade etmekle birlikte bunun mahiyetinde yeralan üçyüzün üzerinde farklı tanımın olduğunu da ifade etmek

1 Demokrasi, Monarşi, Cumhuriyet gibi kavramları her ne kadar Batı'dan almışsak da, bu kavramların insanlık tarihi boyunca, bütün coğrafyalarda benzer karşılıkları olmuştur. "Demokrasi" / Mehmet Akif Ak / Kitap Dergisi / Sayı: 51 / Ağustos 1991 / Sayfa: 22

durumundayız. Ama biz yunan döneminden (M. Ö.) başlayarak demokrasinin ana ilkelerini vurgulayan ve de farklı tarih kesitlerinin görüşlerini yansıtan tanımlardan örnekler vermeye çalışalım.

Demokrasi kelimesinin müşterek ve lügat anlamı Atina'dan beri "halkın idaresi veya hükümet etmesi"dir (Mayo, 1984:18). Henry B. MAYO bu tanımlamayı yaptıktan sonra demokrasiyle ilgili yapılan yüzlerce tanımlamaya da cevap veriyor: "«Demokrasi» bu özel ve şartlı mudada çok kötüye kullanılmıştır. Birisi için demokrasi hıristiyan toplumu demektir. Diğerine göre herkes için hürriyet ve adaletin bulunduğu toplum demokratiktir. Bir diğeri demokrasiyi sosyalizmin veya özel teşebbüsün ekonomik sistemi olarak kabul eder. Başkaları da onu hayata karşı bir davranış, hatta bir «hayat tarzı» olarak kabul ederler. Bütün bu kullanışlarda demokrasi, güdülen âmme siyasetlerine varmada kullanılan belli bir hükümet veya metod ile ilgili olabilir. Bu özel ve kişisel anlamların sonu yoktur." (Mayo, 1984:19).

Aristo'nun ideal demokrasi tanımlaması şu şekildedir: "Demokrasinin bu adı en çok hak eden çeşidi eşitlik ilkesine dayanmasıdır. Böylesi bir yasa zenginlerin yoksullara herhangi bir üstünlüğü olmamasını öngörür. Sınıflardan biri ötekine ağır basmayacak ikisi de aynı ağırlıkta olacaktır. Fakat güdülen siyasette çoğunluğun kararı geçtiği için, görülen eşitsizlik, bunun bir demokrasi olmasını engellemez." (Yenigün, 1994:14). Elbette ki bu tanımlama Eski Yunan dönemindeki toplumsal sınıflar gözönüne alındığında değeri daha iyi anlaşılabilir.

Diane Ravitch demokrasiyi: "Bir süreç, bir birlikte yaşama ve iş yapma biçimidir. Evrimcidir, durağan değildir. Yurttaşları arasında işbirliği, ödünleşme ve hoşgörü gerektirir. Demokrasinin işlemlerini sağlamak zordur. Özgürlük, sorumluluk demektir. Sorumluluktan bağışık olmak değil." (USIA,1992:25) şeklinde ifade etmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, demokrasinin bir tarihi süreç yaşadığı ve bu süreçte demokrasi tanımının farklı alt kavramların eklenip-çıkarıldığı, dolayısıyla demokrasinin tarihî süreçte farklı mahiyetler kazandığı doğrudur. Yine demokratik kurumların ve de kültürün oluşumunda; demokrasinin yeni boyutta problemler ortaya çıkardığı,

demokrasiye yöneltlen esas eleştirilerin de bu çerçevede yer aldığı ifade edilmesi gerekir.

Konuyla ilgili Fransız sosyolog Alain Touraine'nin görüşü ise daha net sınırlar çizer: "Demokrasi, halkın egemenliği olarak algılanmamalı. Çünkü halkın egemenliği de totaliter bir karakter arzedebilir. Ben, Hitler Nazizmi ile halk demokrasisinin birbirinden farklı şeyler olmadığını düşünüyorum. Demokrasi, doğal olarak bir çoğunluk yönetimidir, ama aynı zamanda azınlığın haklarına da saygı göstermelidir." (Touraine, 1994:9). Touraine, bu yorumunda demokrasi kavramına Post-modern bir yorum getiriyor. Touraine'e göre gerek "Temsilî Demokrasi", gerekse "Doğrudan Demokrasi" eğer çoğunluğun yönetimi olmakla birlikte çoğulculuğu esas almıyorsa totaliter olmaktan da kendini koruyamaz. Dolayısıyla Touraine'in bu yorumu hem "Doğrudan Demokrasi"yi hem de "Temsilî Demokrasi"yi aşan bir yorumdur. Bu durumda yönetimde hem "kuvvetler ayrılığı" hem de "hukukun üstünlüğü" ilkelerinin gündeme gelmesi zarureti vardır. Fakat Touraine Post-modern bir demokrtasi yorumu yapmakla birlikte, modernliğin tıkanmışlığa yol açan referanslarını da gündeme getirerek, "Bir toplumda iki evrensel değer olmalıdır: 1- Evrensel akılçılık, 2- Evrensel insan hakları, kültür ise, çoğulcu olmak zorundadır."(Touraine, 1994,10) yorumunu da eklemeyi ihmal etmez. Oysa ki Touraine'in Evrensel Akıl ve de Evrensel İnsan Hakları kavramlarının içeriği de Batı-dışı toplumlar açısından dayatmacı, totaliter bir nitelik arzeder. Çünkü bu kavramların muhtevasını da yine Batı normları oluşturur.

Kavrama bir de iletişimcilerin gözüyle bakarsak: "Demokrasi, iletişim demektir: Ortak sorunları hakkında birbirleriyle konuşan ve ortak bir geleceği biçimlendiren insanlar, insanlar kendi kendilerini yönetmekten önce, kendilerini ifade etmekte özgür olmalıdırlar." (USIA, 1992:18) ifadeleriyle karşılaşırız. Bu yorumun muhteva olarak farklı bir niteliği var. İletişimin gerçekten de bir toplumun sınıflarının birbirlerini öğrenmeleri ve de anlamaları açısından çok temel bir fonksiyonu vardır. Fakat bu iletişimin sağlıklı olması da aynı ölçüde önemlidir. Çünkü iletişimi sağlayan teknik imkanlar eğer bir toplumda belli bir sınıfın elindeyse o toplumda demokrasi ve kurumların işlemesi sağlıklı yürümeyecektir. Wilson'un bu ifade biçimi teorik tarzda

doğru olmakla birlikte özellikle İslam ülkelerinde farklı bir fîlî durum mevcuttur. Bu durum iletişim imkanlarının demokrasinin kurumlarına hizmet etmek yerine batılılaşma ideolojisine hizmet etmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sağlıklı bir demokrasi, teorik olarak da sağlıklı bir iletişim demektir.

James Bryce'e göre demokrasi "toplumun, nitelikli vatandaşlarının iradesiyle yönetildiği bir yönetim biçimidir" (Burns, 1984: 5). ifadesiyle de yöneticilerin "ehliyetli" kişilerden oluşması gerektiğini ifade etmektedir. Robert M. Maclever; "Demokrasi, çoğunluğun yönetimi yani kitlelerin yönetmesi değildir; çünkü despotların ve diktatörlerin de bazı durumlarda uyruklarının çoğunluğunun desteğini aldıkları yadsınmayacak bir gerçektir. Ne kadar büyük bir çoğunluk sağlanmış olursa olsun, demokrasi bir yönetme yolu değil, "daha çok kimin yöneteceğini ve daha geniş olarak toplumun hangi amaçlara ulaşmak için yönetileceğini saptama yoludur" (Burns, 1984: 26). Görüldüğü üzere Maclever demokrasiye, bir ülkenin hangi amaçlara ulaşmak için yönetileceği ilkesine de açıklık getiren bir mekanizma olarak bakıyor. Fakat bunalım ortamı ya da sürüp giden bir belirsizlik ortamında demokrasinin başarıya ulaşamayacağını da ifade etmektedir.

Toktamış Ateş: "Demokrasi, kişilerin, grupların, sınıfların vb. kendilerini ilgilendiren, ya da ilgilendirebilecek konularda alınacak kararların oluşumuna katılmalarıdır." (Ateş, 1994: 11) tanımını yapıyor. Biz insanların bireysel çıkarları çerçevesinde hareket etme, katılma ve liberal bir niteliği çağrıştıran bu tanıma "bireyin sosyal sorumluluğu" ilkesini de ekleyelim. Bu durumda bir sistemin oluşumundaki tarihî süreci yaşamaya toplumlar bir anda demokrasinin referansları ile başbaşa kalmakta ve farklı bir kültürün ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Esasında demokrasi bir toplum için ya da batı toplumları için kültürün bir parçasıdır.

Oysa İslami referanslar açısından demokrasinin bir tarih, sosyal, kültürel.. vs. unsurlarıyla birlikte ikame edilmesi, netice itibariyle demokrasinin ideolojik bir mahiyet arzemesi, onun kurumlarına bir yabancılaşmayı da beraberinde getiriyor. Çünkü demokrasinin bu normlarının İslâmî değer yargıları ile uyumsuzluk halinde olması, onun İslam kültürü ile bir çatışma içerisinde olmasını zorunlu kılmaktadır (Köker, 1992).

1.2. Tarihi Süreç İçerisinde Demokrasinin Gelişimi

Demokrasi düşüncesinin tarihi eski Yunan dönemine kadar uzanır. Bu dönemdeki Yunan devlet anlayışı, ataerkil krallığın ve zengin bir azınlığın üstünlüğüne dayanırdı. Çoğunluğun katılacağı bir yönetim biçimi söz konusu değil, aristokratik değerlerin egemen olduğunu görmekteyiz (Ateş, 1994: 48). İ. Ö. VIII. yüzyılda Atina tüccarları, halkın çeşitli sınıflarıyla birleşerek, toprak soylularına başkaldırmışlar ve yönetime katılma hakkı elde etmişlerdir (Hançerlioğlu, 1986: 87). Sayı azlığından dolayı köleler, kadınlar ve yabancılar dışındaki tüm halkın katılabildiği 5 - 6 bin kişilik bir kent yönetim kurulu (meclis) toplanabiliyordu. Meclis önderleri ise seçimle değil, kura ile belirleniyordu (USIA, 1992: 15).

Batı Roma İmparatorluğunun çökmesiyle (476) özellikle Batı Avrupa'da feodal bir toplum düzeni hakim olmuştu. Bu düzende devlet iktidarı parçalanmış, halk doğrudan doğruya devlete değil, toprakların sahibi olan senyöre bağlı idi (Sarica, 1993: 36). Batının karanlık bir dönemi olarak ifade edilen bu feodal toplum düzeninde, kral en yüksek senyör konumundaydı ve hiyerarşinin en üst katını işgal ediyordu. Sosyal sınıfları da dövüşen soylular, dua eden rahipler, çalışan hür köylüler ve serfler oluşturuyordu (Sarica, 1993: 39). Bu karanlık dönem 19. yüzyıla kadar sürdü.

Batıda Monarşi ile mücadelede parlamentonun etkinliğini sağlayan ilk belge 1215 tarihli "Magna Charta" idi. Daha 13. yüzyılın başında, kralın yurttaşın özgürlüğü ve kişisel malı üzerindeki yetkisini kaldırarak, İngiltere'yi bir hukuk devleti yapma yolunu açmıştı (Sander, 1994: 80). Prof. Dr. Toktamış Ateş yaygın bir şekilde "özgürlüklerin ilk belgesi" diye bahsedilen bu belge için "aslında feodal hakların güvenceye alınmasından başka bir şey değildir" ifadesini kullanıyor.

1384'te Whcliff'in: "Bu İncil halkın halk tarafından, halk için olan yönetimleri içindir" prologuyla başlayan İncil serisi yayınlandı (Laufer, 1966: 29). Bu, demokratik hareketin ilk motifi idi. Gerçekte düzenin temsilcisi kral değildi. Tanrı'nın izniyle halk doğru olanı biliyordu (Ateş, 1994: 48).

Bu fikirler, Avrupa'da yönetici-halk çatışmasına yol açtı. Bu fikirlere tepki "mutlakiyetçilik" anlamını taşıyordu. Bu mutlakiyetçiliğin karşılığı Almanya'da Luther'in reformasyonu, Fransa'da Calvinizm oldu. Alman köylü ayaklanmaları ve Fransa'daki hareketler kanlı bir şekilde bastırıldı (Ateş, 1994: 48).

14. yüzyılda yeni buluşlarla coğrafi keşiflerin artması ve silah gücünün çoğalması (pusula, barut, top bulunuşu) feodal düzenin de sonunu getirdi. Feodal beylerin şatoları yıkıldı, merkezi otorite güçleniyor ve derebeylik sistemi çöküyordu. Bu gelişme, Fransa'da kralın gücünün artması, İngiltere'de parlamentonun gücünün artması, Germen İmparatorluğu'nda ise merkezi yöresel otoritelerin örgütlenmesini güçlendirdi (Ateş, 1994, 48).

Feodalizme karşı elde edilen başarılarla, başta geçimini ticaret ve zanaatla sağlayan burjuvanın, senyörlere karşı merkezî iktidarı desteklemesinin temel bir fonksiyonu vardır. Fakat zamanla burjuvanın çıkarları merkezî otorite ile çatışınca da kendi burjuva devrimini yaptılar (Sarica, 1993: 56). İngiltere'de 1642 yılında başlayan burjuva devrimi de değişik yollardan geçerek 1689'a kadar sürdü. Mutlak monarşinin bozgunu ve burjuvazinin zaferiyle de son buldu. Burjuvazinin egemenliğinde devlete düşen görev, ele geçirilmiş olan servetin güvenliğini sağlamaktı. İngiliz liberalizmi öğretisi olarak faydacılığın bir ürünüydü. Faydacılığın başlıca temsilcisi Bentham'a göre faydacılık; "mümkün olduğu kadar fazla mutlu olmanın çarelerini aramak ve bulmak" şeklinde tanımlanmıştır (Sarica, 1993: 96).

16. yüzyılın sonlarına doğru Amerika'nın keşfiyle Avrupa ulusları buraya dikkat kesildi. Avrupa'nın diğer uluslarının göçmenleri ve İngilizler, Amerika'da ilk sürekli İngiliz yerleşim merkezini kurdu ve 30 Temmuz 1619'da burada seçimle işbaşına gelen ilk yasama meclisi oluştu (Ateş, 1994: 64).

18. yüzyılın ilk yarısında Amerika'da İngiltere'nin yanında, Fransız kolonileri, Portekiz ve İspanyollar ayrıca yerliler de bulundu. Sömürgecinin başında da İngiltere tarafından atanmış bir vali, bunun yanında kendi halkı tarafından seçilmiş bir meclis bulunurdu. Bu şekilde de vali ve meclis arasında yetki çatışması vardı. İngiltere ile on üç kolonisi

arasındaki savaş sürerken Virginia halkının "Virginia İnsan Hakları Bildirisi" 4 Temmuz 1776'da imzalanır. Bildirinin birinci bölümünde demokrasi ve özgürlük düşüncesinin felsefi temelleri belirtilir. Bu bildiri ABD anayasasının temeli olmuştur (Ateş, 1994: 67-69). Bu bildiri aynı zamanda John Locke'nin görüşleriyle örtüşür mahiyettedir.

Aynı şekilde 1789 Fransız Devrimi ve Yurttaş Hakları Bildirisi de; burjuvazinin kraldan ve aristokrasiden iktidarı zorla almasına dayanıyordu (Amerikan halkı ise bir dış devlete karşı mücadele vermişti). Fransa'daki bu insan hakları bildirisi sadece Fransız Halkı'nın haklarını iddia etmemiş, evrensel ve soyutluğu ön plana çıkarmıştır. Sosyal ve siyasal yaşamın tüm kötülüklerinin tek nedeni olarak insan haklarının unutulmasını, oysa bunlara gereken saygının gösterilmesi gerektiğini ileri sürer. Bu devrimlerden sonra yine Belçika ve Hollanda devrimlerinden sonra (18. yüzyıl sonlarında) demokrasi bir kavram olarak ve bir tanımlama olarak kullanıldı. Almanya ve Avrupa'da, ABD'de kendisini demokratik olarak tanımlayan kişi ve gruplar meydana geldi (Ateş, 1994: 70-75).

En özgür yönetim de İsveç'te idi. parlamento ülkeyi kralın fazla müdahalesi olmadan yönetiyordu. Parlamento (Riksdag); soylular, ruhbanlar, kentliler ve çiftçilerden oluşuyordu. Her sınıf kendi sınıfının parlamento üyelerinin seçimlerine katılabilirdi. Soylular meclisi için seçim olmaz, her aile büyüğü seçime katılırdı (Ateş, 1994: 76).

18. yüzyılda Avrupa'nın tüm ülkelerinde monarşiler ve parlamentolar vardı (Ateş, 1994: 77). Sanayi devriminin hızıyla iç ve dış ticaret hızla büyüyordu. 1830 devrimlerinin ardından Fransa ve Belçika'da burjuvazinin iktidara egemen oluşunu görüyoruz (Ateş, 1994: 83).

Faydacılık düşüncesi 1840'ların İngiltere bunalımına çözüm olmaya yetmedi (Sarıca, 1993: 42). Aslında 19. yüzyılda bir gelişme içerisinde olan liberal demokrasi düşüncesi toplumun yaşadığı bunalımlar vesilesiyle batılı aydınları "Sosyal Demokrasi" değerleri yapmaya yöneltti. Sosyalizm sözcüğü ilk kez 1832 yılında Pierre Leroux tarafından bireyciliğin karşıtı olarak kullanıldı ve daha sonra da insan haklarının ekonomik ve sosyal bir anlayış içinde ele alınarak yeni bir toplum düzeni olarak önerildi Sarıca, 1993: 129). Fransız ve İngiliz "Ütopya Sosyalizm" ardından Karl Marx ve Friederich Engels'in

bilimsel sosyalizmi ile demokrasi bağlamında yeni değerlendirmeler ortaya çıktı (Sarica, 1993: 131-132). Nihai olarak 1917 Rus Devrimi sonrasında "Marksist Demokrasi" diye ifade edilen toplumdaki sınıf çatışmalarını giderici ve genel eşitliğin sağlanması için tüm üretim araçlarını kamulaştıran ve tam olarak sınıf egemenliğini ortadan kaldırmaya bile sınıf egemenliğini ortadan kaldıran teoride işçi sınıfı egemenliğine olanak tanıyan bir sistem teorisi ortaya çıktı (Yenigün, 1994: 13).

Harvard Üniversitesi siyaset bilimcilerinden Samuel P. Huntington ifade ettiğimiz tarihsel süreçteki demokratik gelişmelerin dalgalar halinde olduğunu ifade ediyor. Bu dalga hareketleri de demokratik olmayan rejimlerden demokratik rejimlere doğru olduğu gibi ters dalgalar da bunun aksi yönünde seyretmektedir. Samuel P. Huntington'un ifadesine göre de tarihimizde üç demokrasi dalgası yaşandığını, şu anda da üçüncü dalga içerisinde demokrasinin seyrettiğini ifade ediyor ve ters dalganın da 21. yüzyılın herhangi bir anında başlayabileceğini ifade ediyor (Huntington, 1991: 13-18).

Huntington'un ifade ettiği demokratikleşme dalgaları şu şekildedir:

Birinci, uzun demokratlaşma dalgası	1828-1926
Birinci, ters dalga	1922-1942
İkinci, kısa demokratlaşma dalgası	1943-1962
İkinci, ters dalga	1958-1975
Üçüncü, demokratlaşma dalgası	1974-

Huntington'a göre ilk dalga ABD'de 19. yüzyılın başlarında oy verme hakkının erkek nüfusun büyük bir kesimine yayılması ile başlamış ve 1920'lere kadar sürmüştür. Bu dönemde yaklaşık 29 demokrasi kurulmuştur. İlk dalganın çekilmesi Mussolini'nin İtalya'da iktidara gelmesiyle, 1922'de başlamış ve dünyadaki demokrasinin 12'ye indiği 1945'e kadar devam etmiştir. Müttefiklerin II. Dünya Savaşı'ndaki zaferiyle ikinci dalga

başlamış, 1962'de, demokrasilerin sayısının 36'ya çıkmasıyla zirveye ulaşmıştır. 1962 ile 1970'lerin ortasına kadar olan dönemdeki geri çekiliş, bu sayının 30'a inmesiyle sonuçlanmıştır. 1974'ten bu yana demokrasinin üçüncü galgası eski Sovyetler Birliği'nde ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinde başlayıp gelişen 30 yeni demokrasinin eklenmesiyle ve sayının ikiye katlanmasıyla devam etmektedir (USIA, 1992: 57).

1.3. Demokrasinin Temel Özellikleri

Demokratik olabilecek bir sistemin antidemokratik tehlikelerden kurtarılabilmesi, belirli fonksiyonları (halk-yönetim ilişkilerinin sağlıklı yürümesi açısından) zorunlu kılar.

1- Siyasetçilerin Kontrolü: Bu ilke, modern demokrasilerin vazgeçilmez özelliğidir. Temsil yetkisini halktan alan siyasetçiye belirli periyotlarda uygulanacak seçim sistemi, onun halkı temsil edebilme bilincini güçlendirebilecektir. Ya da istenmeyen bir siyasetçinin halk tarafından görevden azli sağlanabilecektir. Netice itibariyle oy sahipleri, oy kullandıklarında güdülen siyaseti direkt olarak belirleme imkanına sahip olmuyorlar. Bu vesileyle seçim vatandaşa ancak yapılan siyasete müdahale imkanı verebilir.

Yine siyasetçilerin kontrolünde toplumdaki muhtelif baskı ve menfaat gruplarının etkili olması da demokrasinin bir özelliğidir (Mayo, 1984: 51).

2- Siyasi eşitlik: Yunan'daki demokrasiden farklı olarak günümüzde bütün demokratik arayışlar halkın her bireyinin oy vermede eşit haklara sahip olduğu ve ferdin oyunun aynı (eşit) etki/yetkiye sahip olduğu kabul edilmiştir. Bireyin bu süreci de yetişkinlik dönemiyle (yetişkinliğin küçük farklılıklarla ayrı tanımlamaları olmakla birlikte) başlar (Mayo, 1984: 52).

3- Siyasi hürriyetler: Bireylerin iradelerini temsil edebilecekleri siyasi partilerin var olmalıdır. Ve de bireyler oylarını etkin ve hür bir şekilde kullanabilmek imkanına sahip olması gerekir. Yani seçimin formalite olmasının engellenmesi demokrasinin temel bir özelliğidir (Mayo, 1984: 53).

4- Çoğunluk hakimiyeti: Temsilcilerin, halkın çoğunluğu tarafından seçilmesi şartıyla beraber, iktidardaki parti temsilcilerinin meclisteki en çok temsilciye sahip parti özelliğini taşımasıdır (Yenigün, 1994: 6).

5- Çok partili sistem: M. Duverger iki partili sisteme, muhalefeti gerçek bir kurum haline dönüştüreceği iddiası ile karşı çıkar (Duverger, 1986: 527). Bunun yerine çok partili sistem toplumsal sınıfları temsil imkanı açısından demokrasinin özelliklerinden birisidir.

Günümüzde demokrasinin ilke olarak hedef aldığı belli standartları vardır. Bunlar; halk egemenliği, hükümetin meşruiyeti, çoğunluk yönetimi, azınlık hakları, temel insan haklarının güvence altına alınması, özgür ve adil seçimler, kanun önünde eşitlik, hukukun üstünlüğü, hükümetin anayasa ile sınırlandırılması, toplumsal, ekonomik ve siyasi çoğulculuk, hoşgörü, pragmatizm, işbirliği ve uzlaşma değerlerinin benimsenmesi gibi ilkelerdir (USIA, 1992: 13). O halde demokrasi kompleks bir sistem arz etmektedir ve de demokrasinin oluşumu (görüldüğü gibi kendi içindeki problemleri bir yana) kendi dışında daha pek çok faktörlere bağlıdır. Böyle olmakla birlikte demokrasi kendi referansları içerisindeki amaçlarına ulaşmakta yeterli kurumsal niteliklere sahip değildir. Bu durumda demokrasinin çok yoğun iç ve dış faktörlere bağlı olması kendi içindeki şartların oluşumunun da zorluğunu ifade etmektedir.

Günümüz demokrasileri klasik demokrasi anlayışından belirli farklılıklar göstermektedir. Bunları şu şekilde sınıflandırabiliriz: (Kestane, 1995: 92)

- a) Kararlar kişilerin dolaysız katılımıyla değil, elitler arası etkileşim sonunda oluşmaktadır.
- b) Siyasal aktörler ve politikacılar artık tek tek kişiler değil, belirli kurum ve örgütlerin liderleridir.
- c) Güç sahipleri arasında siyasal etki açısından bir eşitsizlik durumu söz konusudur.
- d) Siyasal güç, hükümetle hükümet dışı baskı gruplarının yönetici kadroları arasında bölüştürülmüş durumdadır.

e) Resmi ideolojilerin hakim görüşü demokrasiler üzerinde tehdit unsuru olmaktadır.

1.3.1. Demokrasi ve Halk Egemenliği

Her toplum açısından "halk egemenliği" kavramının "i egemenlik" ve de "dış egemenlik" şeklinde ayrılması mümkündür (Kapani, 1978:57). Dış egemenlik kavramının da bir devletin başka hiç bir dış devlete bağımlı olmaması ya da herhangi bir şekilde bir başka dış devlete tâbî olmaması anlaşılır. İ egemenlik kavramının da devlet iktidarının en üstün olma, sınırsız ve mutlak olma, bölünmez ve devredilemez olma gibi nitelikleri vardır. Jean Bodin'e göre egemenlik kavramı "devletin kanun yapmak, savaş ve barış ilan etmek, para basmak, vergi toplamak.. vs." gibi iktidalarını kapsar(Kapani, 1978:57).

Yapılan bu tanımlamalar egemenlikle ilgili klasik tanımlamalardır. Fakat bu klasik egemenlik kavramı da günümüzde geçerliliğini kaybetmek seyrindedir. Mesela, günümüzde "Hukuk Devleti" anlayışı ile hukuka bağlı sınırlı bir devlet öngörülmektedir. Yine klasik egemenlik kavramı mutlak ve sınırsız olma yönüyle modern devlet anlayışı ile bağdaşmaz. Yine klasik egemenliğin "tek", "bölünmez" ve "en üstün" olması yönüyle çözülmesi güç problemleri mevcuttur. Özellikle de federal devlet açısından problemlidir. Günümüzde demokrasinin açmazları ile ilgili post-modern yorumlamalarda da sık sık gündeme gelen "kuvvetler ayrılığı" ilkesi de klasik egemenlik kavramı ile çelişmektedir (Kapani, 1978: 59-60-61).

Netice itibariyle şunu belirtmeliyiz ki demokrasinin referanslarını teşkil eden bu kavramların problemlerini sosyal hayattan gözlemleyebilmek mümkündür. Siyasi sistemin işleyiş biçimini göz önüne aldığımızda "halka ait" egemenlik kavramının (doğrudan ya da temsilen) halka ait olamsını engelleyen ne derece sosyal etkenlerin olduğunu anlayabiliriz (Turan, 1976: 267). Halk egemenliği kavramının boyutları ve dereceleri de ülkeden ülkeye farklılık arzeder.

1.3.2. Demokrasi, Çoğunluk Yönetimi ve Azınlık Hakları

Bütün demokrasiler, ya doğrudan ya da temsil yoluyla çoğunluğun yönetimini esas alır (USIA, 1992: 11). Fakat azınlıkların hakları ya da bireylerin hakları da bu durumda demokrasinin en temel problemini teşkil etmektedir.

Her ne kadar Alman Habermas'ın "Anayasal Yurttaşlık" (Bulaç, 1995: 2) kavramı ya da Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" (Köker, 1992: 66) gibi kavramları bu problemin aşılması yönünde söylemler olsa da modern demokrasilerde bu problem net bir çözüme kavuşabilmiş değildir. Nihai olarak da azınlık hakları çoğunluğun iradesine terk edilmiş durumdadır. Her ne kadar "bir arada yaşama" formülleri adına bazı post-modern yorumlar yapılsa da henüz İslam ülkeleri arasındaki bu durum demokrasinin kültür ve kurumlarına yansiyabilmiş değildir.

Konuyla ilgili geliştirilecek yorumların, demokrasinin ideolojik ve de fonksiyonel olması durumuyla yakından ilgisi vardır (Dinçer, 1994: 100). İslami sosyal bilimcilerin; "hukukun üstünlüğü", "çok hukukluluk" ve de "çoklukta birlik" gibi prensiplerle denedikleri problemi aşma önerilerini, totaliter ya da anarşist yorumlamalarla genişletmek mümkündür.

Fakat netice itibarıyla denilebilir ki çözüm önerileri demokrasiyi aşkın bir mahiyettedir. Demokrasinin kendi referanslarından ortaya çıkan bu soruna demokrasinin kendi içinde bir çözüm önerisi yoktur. Macpherson da liberal demokrasilerin içinde buldukları bunalımı, demokrasinin ideolojik temelindeki bir kaymadan kaynaklandığını ifade etmektedir (Köker, 1992: 8). Aynı zamanda Macpherson demokrasinin ençoklaştırılmasını (kendi ifadesiyle) bir ahlaki ideal olarak hümanist idealin benimsenmesine bağlıyor (Köker, 1992: 8). Bu da demokrasinin bu çıkmazlarına metafizik ya da ahlak sorunu olarak bakmaya varan bir başka (farklı) yaklaşımdır.

1.3.3. Demokrasi ve Siyasi İktidar

Bizim burada iktidar kavramından kastettiğimiz "siyasi iktidar" kavramıdır. Genel ve geniş anlamda iktidar, "başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı" olarak tanımlanabilir (Kapani, 1978: 46) Max Weber iktidarı: "iktidar, sosyal ilişkiler çerçevesinde bir iradenin, ona karşı gelinmesi halinde dahi yürütülebilme imkanıdır" şeklinde tanımlar (Kapani, 1978: 47). Siyasal iktidarın da nitelik olarak: diğer iktidarlara göre; daha geniş bir "kapsam"ı, "üstünlüğü", "maddi kuvvet ve zor kullanma, halkın rıza ve itaatine dayanması" gibi nitelikleri vardır (Kapani, 1978: 46).

Bazı yazarlar devlet içinde "kurucu iktidar" ve "kurulu iktidar" ayrımının yapıyor. Burada kurucu iktidar kavramının istediği kararı alamayan, istediği kanunu çıkaramayan ve de her istediği emri veremeyen sınırlı bir mahiyeti vardır. Kurucu iktidar ise devletin temel hukuk düzeni yaparken iradesini sınırlayan üstün pozitif hukuk kuralları ile bağlı değildir. Bu kurucu iktidar yeni bir sistem, yeni ilkeler ve yeni bir ideoloji temeline dayalı yeni bir anayasa oluşturabilir (Kapani, 1978: 62-64). Modern zamanda egemenlik kavramı ile kurucu iktidar kavramları aynı anlamda kullanılabilir.

Bütün bu kavramları irdeledikten sonra şunu da ifade etmeliyiz ki iktidar ve egemenlik kavramlarının işleyişi yaşanan toplumdaki siyasi sistemin işleyişi ile ilgilidir. Sistemin girdi ve çıktıları elbette egemenlik ve iktidar kavramlarının fiili durumunu farklı kılmaktadır.

Bu arada iktidarın meşruiyeti de önemli bir konudur. Esasında demokratik açıdan meşruiyetin sabit bir tanımını vermek zordur. Fakat genel olarak diyebiliriz ki; "belli bir zamanda belli bir toplumda o toplumu meydana getiren vatandaş kitlesine hakim olan meşruluk anlayışını karşılayan iktidara (demokratik açıdan) meşru iktidar" denilebilir (Kapani, 1978: 84-85). Esasında ise meşruiyetin ölçüsü de benimsenecek olan ideolojiye göre farklılık gösterir. O sebeple de demokratik bir toplumda var olan ideolojik nitelikli sınıflara göre meşruiyete de farklı bakışlar olabilir.

Bir diğer husus da; pozitif hukuka uygun olan "yasal" bir yönetim, sosyolojik ve politik açıdan her zaman "meşru" olmayabilir. Çünkü meşru iktidar, ona tâbî olanlar

(yönetilenler) tarafınfan meşru olarak kabul edilen, toplumda yaygın ve hakim olan "meşruluk" inancına uygun olan iktidardır. Keisen'in pozitivist anlayışında ise "yasallık" ile "meşruluk" aynı şeylerdir (Kapani, 1978: 81-82). Demek ki pozitivist anlayış demokratik açıdan sakıncaları olan bir anlayıştır. Halkın yönetime olan bakışına müdahaleci, dolayısıyla da dayatmacı bir yapıya sahiptir.

David Easton'un meşruluk sınıflamasına göre meşruluk üç kaynaktan gelir: (Kapani, 1978: 93-94).

1. İdeolojik kaynak: Şayet yönetilenler, rejimin temelinde yatan ilkeleri, değerleri, amaçları benimseyorlar, onların doğruluğuna ve geçerliliğine inanıyorlarsa otorite sahipleri bu yoldan meşruluk kazanır.

2. Yapısal kaynak: Siyasal yapının ve onun işleyişini düzenleyen normların yönetilenler tarafından geçerli olarak kabul edilmesidir.

3. Liderlerin kişisel nitelikleri: Bir siyasal sistemde iktidar sahibi veya sahipleri kişisel nitelikleri sayesinde kendilerine geniş bir taraftar kitlesi ve dolayısıyla otoritelerine destek sağlayabilirler.

1.3.4. Demokrasi ve Siyasi Partiler

Siyasi partiler kuşkusuz demokrasinin en önemli kurumlarından birisidir. Partiler halkın temsil edildiği, halk adına yönetim ilkesi/iddiası ile yöntem ve prensiplerini ortaya koyar ve de demokrasi kültürünün oluşumunda siyasi parti faaliyetleri öncü bir fonksiyona sahiptir.

La Palombara ve Weiner, partinin tanımlanmasında şu dört ilkeye önem verirler: (Kapani, 1978: 161)

1. Parti yöneticilerinin ömürleri ile sınırlı olmayan devamlı bir örgüt.

2. Örgütün merkezle düzenli ilişkiler içinde yerel düzeyde faaliyet göstermesi
3. Ülkesel ve yerel düzeyde tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa olarak karar alma iktidarını ele geçirme ve elde tutma yolunda bilinçli çaba
4. Seçmenler arasında taraftar kazanma veya başka her hangi bir şekilde halkın desteğini sağlama çabası

Esasında siyasi partilerin örgüt yapıları da geleneksel demokrasiye uygun değildir. Çünkü bunların iç yapılarında lider kadrosu ashında üyeler tarafından seçilmeyip merkez tarafından atanır. M. Douverger'e göre: "Parti liderlerinin seçimle geldiği durumlarda bile parti oligarşisi genişler fakat hiç bir zaman bir demokrasi şekline gelmez. Çünkü bu seçimi yapanlar, genel seçimlerde partiye oy veren kişilere oranla bir azınlık teşkil eden üyelerdir. Parlamento üyeleri gittikçe de parti liderinin otoritesi altına girmektedir." (Duverger, 1986: 537)

1.4. Demokrasinin Türleri

*Bireyler, hükümetleri özgür
olmadıkça özgür olabilir
Leonard Levy*

Demokrasinin, "insanların kendileriyle ilgili kararlara katılması veya yönetime halkın iradesinin hakim olması" anlamı, genellikle kabul görmektedir. Ancak demokratik yönetimler tercih edilirken, insanların bu hakkı kullanmasıyla ilgili gerekçeler hakkındaki düşünce ve yaklaşımlarda farklılıklar görülmektedir. Bu yaklaşım ve düşünce tarzları yaygın bir sınıflama olmamakla birlikte iki ana eksen de toplanabilir (Dinçer, 1994: 100).

1) İdeolojik (yapısal) Demokrasi

2) Fonksiyonel Demokrasi

Demokrasinin yerleşmesinde modernleşemeyişin etkili olduğu görüşü yaygın bir görüştür. Bu düşünce biçimine göre, "demokrasi"nin kurulmasından önce gerçekleştirilmesi

gereken bazı toplumsal koşullar vardır. Ekonomik kalkınma ile kültürel değişim gerçekleşmeksizin demokrasinin kurulup yaşatılması imkansızdır. Kısacası toplum "modernleşmeden siyasetin demokratikleşmesi mümkün değildir" (Köker, 1992: 151).

1) İdeolojik (yapısal) demokrasi: İdeolojik demokraside yönetici kesim totaliter bir niteliğe sahiptir. Bu yaklaşımda demokrasi bir hayat tarzıdır. Bu sebeple de başlı başına bir amaçtır. Bu sistemde; bir topluluğun başlangıçta daha az güç sahibi olan üyelerinin, o topluluğun yönetiminde daha çok güç sahibi olmasını sağlayan bir süreçtir (Dinçer, 1991: 17). Elbette ki bu yapıyı, batı-dışı toplumlar açısından modernleşmeci (Batılılaşmacı) ideolojinin bir versiyonu olarak algılamak gerekir.

Bu arada ısrarla şunu vurgulamamız gerekir ki demokrasiyle ilgili bu tanımlama, batı açısından ziyade batı-dışı toplumlar açısından daha belirgin bir nitelik arzeder. Çünkü batıda ortaya çıkan yönetici-halk arasındaki münasebeti tanımlayan demokrasi kavramı batının kendi tarihi, sosyolojik... vs. nitelikleriyle bir bütünlük arzeder. Oysa batı-dışı toplumlar için bu kavram ikame bir nitelik arzeder.

2) Fonksiyonel demokrasi: Fonksiyonel demokraside halkın yönetimde güç sahibi olması başlı başına veya kendi başına bir amaç değil, daha faydalı sonuçlar alabilmek için bir araçtır. Bu tür demokrasilerde bir ideolojik gereklilik değil, bir verimlilik esastır. Gerçekte ise demokrasi ile verimlilik arasında kesin bir bağ yoktur. Hatta otoriter yaklaşımların görevlerin başarılmaları konusunda daha etkili olmaları mümkündür.

Esasında demokraside halk ile yönetici arasındaki güç dengelenmesinde toplumun örgütlenme yapısı (Adem-i merkezîyetçi bir yapı olmalı) paylaşmaya hazır yöneticilerin varlığı ve de halkın yönetime/kararlara katılmaya yatkın olması da temel özelliklerdendir.

Demokrasi kavramı nihayetinde yine ilke olarak halkın yönetime katılmasını esas almaktadır. Bu bakımdan demokrasi de halkın nelere katılıp katılmayacağı soru/sorununa göre hem ideolojik hem de fonksiyonel bir mahiyete sahiptir.

Münci Kapani yönetime katılmayı sadece bir oy kullanmak şeklinde algılamayı eksik ve yanlış olarak nitelendirir. Ona göre katılma basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar.

Demokrasi türlerini genel olarak şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1.4.1. Mutlak (çoğunlukçu) demokrasi

Fransız İhtilali'nde Robes Pierre ve Saint Just gibi siyasetçilerin işleyip geliştirdikleri mutlak demokrasi anlayışına göre demokrasi halk çoğunluğunun kayıtsız şartsız iradesine dayanan bir rejimdir. Düpedüz bir "sayı üstünlüğü rejimi" ve çoğunluğun mutlak iradesine dayanan bu sistemde kamu hürriyetlerinin yeri olmaz. Çünkü, kamu hürriyetleri herkesin eşit olarak yararlandığı hürriyetler demektir (Kapani, 1981: 170).

Mutlak demokrasi anlayışının uygulamada ilk örneği Fransız İhtilali'nden sonra Birinci Cumhuriyet Dönemi'nde görülür. 1793-1794 yıllarında konvasyon yönetimi, kaynağını halktan alan, fakat hürriyetçi olmaktan uzak bir rejim kurmuştur. Kurulmuş olan ihtilal idaresi, Robes Pierre'nin ünlü sözüyle "istibdada karşı hürriyetin despotizmi" olarak gösteriliyordu (Colliard, 1979: 31).

1.4.2. Klasik (Çoğulcu) Demokrasi

Klasik demokrasi de netice itibariyle çoğunluğun yönetimine dayanmakla birlikte bu demokrasi de çoğunluk idaresi, her istediğini yapabilen mutlak ve sınırsız bir idare değildir (Kapani, 1981: 172). Mutlak demokraside azınlığın hiç bir rolü, hiç bir değeri yoktur. Klasik demokrasi ise, azınlığa her şeyden önce "çoğunluk haline gelebilme" hakkı tanır.

1.4.3. Doğrudan Demokrasi

Demokrasi tarihinde doğrudan demokrasi ile ilgili olarak gösterilen ilk örnek Atina Demokrasisi'dir. Atina Demokrasisi, bütün halkın katılımıyla, siyasi kararların doğrudan doğruya halk tarafından alınması suretiyle küçük bir şehir devletinde tatbik edilmiştir

(Mayo, 1984: 29). Atina Demokrasisi'nin aristokratik bir niteliği vardı ve de meclis önderleri seçimle değil, kura ile belirlenirdi (USIA,1992: 15).

Günümüzde de "Doğrudan Demokrasi" bir moda kavram olarak sunulmaktadır. Yani halkın kendi kendilerini "temsilcileri vasıtasıyla" değil, doğrudan doğruya temsil etmeleri söz konusudur. Fakat günümüzde buna ait pratik örnekler olmadığı gibi, böyle bir kurumlaşmanın nasıl olacağı da belli değildir (Ateş, 1994: 9).

Modern dönemin demokrasi anlayışının genelde temsil temeline dayanması ve bunun getirdiği sıkıntıların aşılması yolunda post-modern yorumlar yapılmaktadır. Bunlardan bir tanesi direkt olarak (doğrudan) halk egemenliğini savunmasına karşılık, Alain Touraine gibi bir kısım sosyal bilimciler halk egemenliğinin de totaliter bir karakter arzedebileceğini ifadeyle doğrudan demokrasiye karşı çıkmışlardır (Touraine, 1994: 14).

1.4.4. Yarı Doğrudan Demokrasi

Halkın daha çok katılımının sağlanmasını amaçlayan "yarı doğrudan demokrasi"de; bireylerin "veto", "referandum", "halkın teklif hakları" gibi yöntemlerle halkın daha çok katılımı ve etkinliği sağlanabilir (Yenigün, 1994, 14). Bu şekilde katılımın da olumlu ve olumsuz yanlarının değerlendirilmesi ayrı bir konudur.

1.4.5. Sosyal Demokrasi

"Sosyal Demokrasi" kavramında ise Marks öncesi, Marks sonrası ve de Marks'tan bağımsız olmak üzere üç şekilde düşünülebilir (Ateş, 1994: 84). Sosyal demokrasinin mahiyeti de Marksizme uzaklık-yakınlık derecesine göre; sınıf savaşımını reddeden, sosyal adaleti radikal vergi reformlarıyla sağlamak, özel sektörün büyük bir kısmının kamulaştırılmasını esas almak gibi ilkeleri vardır. Sosyal demokrasi Marksizmi reddetmez fakat onun Sosyalsizm üzerindeki tekelciliğini de kabul etmez (Sarıca, 1993: 210).

1.4.6. Marksist Demokrasi

1917 Rus Devrimi ile ortaya çıkan Marksist demokrasi, işçi sınıfı egemenliğine dayalı, toplumdaki bütün sınıf çatışmalarını önleyici, sosyal ve genel eşitlik adına bütün üretim araçlarını kamulaştırılmasını hedefleyen bir mahiyete sahiptir (Yenigün,1994,16). Kapitalizm karşıtı olma, özel mülkiyet hakkını tanımama özelliklerini de birleştiren marksist demokrasi, mahiyet itibarı ile temel hürriyetleri kısıtlayıcı bir niteliğe sahiptir.

1.4.7. Liberal Demokrasi

Liberal Demokrasi; birey-toplum ve devlet ilişkilerinde bireysel özgürlükleri öne alan, toplumun örgütlenmesinde özgürlüğü temel prensip olarak kabul eden ve kişi özgürlükleri karşısında devletin yetkilerini sınırlamayı savunan siyasi düşünceyi esas alır (Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 1990: 441). Liberal Demokraside bireyler sınırsız bir özgürlüğe sahip olacak ve devlet de görev olarak, yaşama emniyetini, bireysel özgürlükleri ve mülkiyeti koruyacaktır (Ateş, 1994: 59). Mülkiyet anlayışında da liberal demokrasinin iki ontolojik ilkesi mevcuttur:(Köker,1992: 17)

1- Bireysel faydanın en çoklaştırılması

2- Bireyin kendi insani güçlerini tümüyle gerçekleştirebilmesi

Kapitalizmin başlangıç dönemlerine ait "Laissez faire, laissez passer" (Bırak istediğini yapsın, bırak dilediği yerden geçsin) sloganı, kişinin istediğini yapmasını amaçlar. Bu bağlamda siyasi hürriyet ve çok partililik de liberal demokrasinin temel özelliğidir (Kutup, 1989:320).

1.6. Demokrasi ve Siyasi Katılım

İfade edildiği üzere esasında demokrasi kavramı köken itibariyle "demos-karatos" yani "halkın iktidarı" anlamını taşır. Fakat "demokrasinin temel siyasal aktörü halktır" dediğimizde aslında hiç bir şey ifade etmemiş oluyoruz. Çünkü Sartori'nin de ifade ettiği

gibi "halkın iktidarı" ifadesinden kesin ve yararlı sonuçlar çıkarmak güçtür (Sarıbay, 1994: 98).

Katılımcı demokraside temel siyasal aktör topluluk olduğundan halkın yerini yurttaş almış olur ve böylece kavramsal bir muğlaklık ortadan kalkar (Sarıbay, 1994: 99). Günümüz demokrasileri de yurttaşlık kavramını; "bir görev, bir sorumluluk, gururla kabul edilmiş bir yük" olarak algılar (Sarıbay, 1994: 97).

Bir defa temel olarak şunu ifade etmek gerekir ki halkın kendisini yönetecek olanları seçimle işbaşına getirmesi ve yöneticilerin tutumlarını beğenmediği zaman onları gene seçim yoluyla iktidardan uzaklaştırabilmesi fonksiyonel açıdan büyük önem taşır. Fakat çağdaş çoğulcu demokrasilerde seçim siyasal katılımın tek yolu değildir. Bunun yanı sıra vatandaşlar bir parti örgütü veya başka siyasal kuruluşlar ve guruplar içinde çeşitli siyasal faaliyetlerde bulunurlar. Parlamento üyeleri ve liderlerle görüşmekten, mitinglere ve protesto gösterilerine katılmaya kadar değişik kademelerde ve yoğunlukta iktidarın tutum ve davranışlarını etkilemek amacıyla faaliyetlerde bulunurlar (Kapani, 1978: 139).

Esasında demokrasi, bir bakıma, devletin yurttaşlar tarafından kontrol altına alınması demektir. Bu da ancak sivil ve siyasal özgürlüklerin, daha geniş bir ifadeyle anayasal özgürlüklerin genişlemesi anlamını taşır (Erdoğan,1994,6). Siyasal demokrasilerde, oy hangi siyasal kadronun iktidara geçeceğini belirlediği gibi, bu kadrodan neler beklediğine kaba bir yön verebilir. Siyasal rekabetin sınırlanmış olduğu toplumlarda ise, seçimler iktidarın onaylanması anlamını taşımaktadır. Bu durumda ancak oylamaya katılmanın düşüklüğü, hoşnutsuzluğun bir ifadesi olarak yorumlanır (Turan, 1976: 70).

Anayasal özgürlükler çerçevesinde oluşan sivil toplum örgütleri siyasal katılma açısından dolaysız bir katılım sağlayabilecekleri gibi dolaylı olarak da katılmayı uyarabilirler. Bazı meslek kuruluşları siyasal katılımı araç olabilecekleri gibi, bazı kuruluşlar da doğrudan doğruya siyasal amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir (Turan,1976: 71). Hasılı demokratik siyasal katılım siyasetle ilgilenmekten başlayarak siyasal nitelikteki örgütler de görev almaya kadar uzanan geniş bir alanı kapsar.

Demokratik katılımıda özellikle de iletişim (medya)nın rolünü unutmamak gerekir. Çünkü sağlıklı bir demokratik katılımıda halkın yönetim hakkında sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmesi esastır. Andrei Sakharov'un ifadesiyle; "açıkça halk tarafından değil, iyi bilinmeyen ve anlaşılmayan siyasal güçler tarafından gizlice yönetilen bir devlet kaçınılmaz olarak daha tehlikeli olacaktır" (Keane, 1993: 119). Bu noktada medyanın önemli bir rol üstlenmesinin yanında, bir kamuoyu tepkisi medya/iletişim vasıtalarıyla yönetime ulaştırılmak suretiyle katılımıda etkili olabilir.

Amerikan siyaset bilimcisi Robert Dahl, siyasal katılımın boyutlarını;

a. İlgi: Siyasal olayları izleme

b. Önemseme: Siyasal olaylara önem verme

c. Bilgi: Olaylar ve sorunlar hakkında bilgi sahibi olma

d. Eylem: Siyasal olaylara aktif olarak katılma (Kapana, 1978: 135-138) aşamalarıyla ifadelendirir.

Demokratik mekanizmalar ve özgür bir basın, farklı çıkar gruplarının farklı seçenekleri gözden geçirip kendi aralarında karar vermelerinin güvencesidir. James Modison'un iletişim-demokrasi münasebetini ortaya koyan şu sözleri ilginçtir: "Halkın bilgili bir halk yönetimi olsa olsa bir komedinin ya da trajedinin, belki de ikisinin birden, önsözü olabilir. Bilgi her zaman cehaleti yönetir: Kendi kendisini yönetmek isteyen bir halkın da kendisini bilgiden gelen güçle donatması şarttır." (Keane,1993: 157). Çağdaş demokrasilerin esas aldığı "sorumluluk, yük, görev" bilinci taşıyan "yurttaş" anlayışı ve de sağlıklı bir katılımı mümkün kılmak şeklinde ifade edilen bu iletişim ağının oluşmasıyla mümkün olabilir.

Netice itibariyle de katılımcı demokrasinin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: (Saribay,1994:100).

1. Tüm bireyler kendilerini ilgilendiren kararlara arzuladıkları genişlikte katılma imkanına sahip olmalıdırlar.
2. Kollektif karar alma sadece oy verme ile sınırlı olmamalıdır (Yöneticiyle görüşme, toplumsal sivil örgütler, gösteri yürüyüşleri, miting, bildiri.. vs. legal türleri teşkil eder. İlegal olarak da cëbri faaliyetler; çete savaşları ve de devrim girişimleri katılma biçimi olarak yorumlanabilir (Turan, 1976: 71-73)).
3. Kollektif karar almadaki sorumluluk, sadece resmi ya da uzman görevlilerle sınırlanmamalı, bu kararlardan etkilenecek tüm şahısları kapsamalıdır.
4. Siyasal olmayan alanlarda da kollektif kararlara katılma, bireylere siyasal hüner ve normları öğretici ve onları daha geniş siyasal meselelere katılmayı motive edici nitelikte olmalıdır.

1.7. Demokrasiye Yönelik Eleştiriler

Demokrasiye yönelik batılı eleştiriler de mahiyet itibariyle farklı niteliklere sahiptir. Nihai olarak Batıda da muhtelif sosyal sınıflar vardır ve bu sosyal sınıfların demokrasiyle ilgili yaşadıkları problemler mevcuttur. Elbette ki Batı açısında demokrasiye atfedilen açmazların batı-dışı toplumlar açısından değerlendirilmesi farklı bir mahiyete sahip olur. Fakat bizim bu konuya olan yaklaşımımız, ilk önce demokrasinin kendi ortamı içerisindeki bir durum değerlendirmesini ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Batı-dışı ve özellikle de İslam açısından bu tartışmalarımızın zemini çalışmamızın muhtelif bölümlerinde yer almıştır.

Konuyla ilgili Machiavelli'nin ifadesi demokrasinin ciddi bir zaafını ortaya koyucu niteliktedir: "İnsanın nasıl yaşadığı, nasıl yaşaması gerektiğinden o kadar uzaktır ki, yapılması lazım geleni düşünüp de yapılanı ihmal eden kimse bekasından ziyade mahvı için çalışmış olur (Spitz, 1969: 23). Gerçekten de "Milli irade", "Halk iradesi", "Milli egemenlik" v. b. isimlerle karşımıza çıkan kavramların idealize ettikleri, hedef gösterdikleri şeyler, nasıl yaşamaları gerektiğiyle ilgili olmaktan ziyade, nasıl

yaşadıklarının dikkate alınmasıyla ilgilidir ve kendi egemenliklerini de bu yönde değerlendirmek azmindedirler. Bu durum Alain Torine'nin de ifade ettiği gibi halk egemenliğini totaliter bir niteliğe, bunun da ötesinde Machiavelli'nin ifadesine göre bu durum zorunlu bir "yanlış yönetime" götürebilir.

Bizim çalışmamız demokrasinin Şûrâ bağlamında değerlendirmesini esas alacağı için demokrasiyle ilgili konumuz dışındaki yorumlara girecek değiliz. Görüldüğü gibi demokrasiyle ilgili yapılan bu kavramsal tanımlamaların ideolojik, rasyonalist, ekonomik, etnik, sosyal, dîni vs. referanslı yorumları olduğunu keşfetmek mümkündür. Fakat biz hangi vesileyle olursa olsun demokrasi için uzlaşma problemi olan yaklaşımları/eleştirileri ele alıyoruz.

"Hakim", "siyasi" ya da "idare eden" bir sınıf olmadan cemiyetin var olamayacağını ifade eden Michels de "İnsanlığın gelişme tarihinde yeter derecede istikrarı ve tesirli yegane faktör bu hakim sınıftır. bütün cemiyetler teşkilatlanmak mecburiyetindedir ve bu teşkilatlanma neticesinde cemiyet bir 'idare edenler azınlığı ile bir idare edilenler çoğunluğuna' ayrılır" (Spitz, 1969: 24-25) yorumunu geliştirir. Michels'e göre bu oligarşik yönetim her cemiyet için bir "demir kanundur". Bu vesileyle de toplumlar için demokrasinin var olabilmesi mümkün değildir. Michels'e göre bu oligarşik yönetim, kanun hakimiyetini elinde bulunduracağı gibi hem doğrudan, hem de temsili demokrasi anlayışlarını aşkın bir niteliğe sahip olacağı da aşıkardır. Burnham da bir "hakim sınıf" azınlığının mevcudiyeti "tarihte izine rastladığımız bütün teşkilatlanmış cemiyetlerin cihanşumul bir alamet-i farikasıdır" (Spitz, 1969: 23) ifadeleriyle Michels'i desteklemektedir ve Burnham demokrasinin daima kaybetmeye mahkum bir sistem olduğunu da ifade eder.

Demokrasinin kendi referansları içerisinde ürettiği kültürün de mahiyeti ciddi bir değerlendirme konusudur. Konuyu bu açıdan ele alan Graham Waller (1858-1932)'a göre: "Uygarlığın tek ümidi, insan aklının zaferinin sağlanmasında yatar. Ne yazık ki, demokrasinin sıradan biçimlerinin, böyle bir zaferin kazanılmasında sağlayabilecekleri destek pek azdır. Kitlelerin saflığından yararlanmak adayların işlerine gelir. Oy avcılığı, daha çok bilinç altını yönlendirme sorunu olur. Siyasal söylevciler, duygusal içeriklerle

yüklü sözcükleri ve imgeleri utanmazca kullanırlar." (Bruns, 1984: 32) Wallerstein'in bu sözleri demokrasi kültürünün menfi bir kültürel normunu ifade etmektedir. Yani bu kültürde adayların genel olarak hedefledikleri şey halkın rızasını kazanabilecekleri eylem, söz, slogan, vs. biçiminde halkın rızasına uygun hareketlerin icrasdır. Yoksa Walter Lippmann (1883-1974)'ın da ifade ettiği gibi ideal toplum "egemen ama yetersiz halk" (Bruns, 1984: 32) kendi iradelerini zorla dayatan zorbalardan yönetilen bir toplum değildir.

Netice itibariyle bir kısım batılı sosyal bilimciler bu ifadeleriyle demokrasinin ya yetersizliğini ya da imkansızlığını ifade etmektedirler. Bunu yaparken de demokrasinin batılı referanslarından yola çıkmaktadırlar. Demokrasinin kendi referansları içindeki bu açmazlar onun oluşturduğu kurumlardan kaynaklanmaktadır. Bizi ilgilendiren yönü ise elbette ki bu kültürün, Şûrâ'nın ya da İslam'ın kendi referansları açısından nasıl değerlendirileceği konusudur.

2. ŞÛRÂ

Batı kültürünün evrensel cebri niteliğine İslam dünyasının kendi kavramlarıyla oluşturacağı alternatif model, modern çağın tikanlıklarını aşabilecek, kendi kimliğimize dönüşün öncülüğünü yapabilecektir. Bu bakımdan "Şûrâ" kavramının kendi açımızdan neler ifade edebileceğini, modern çağın sorunlarını çözmekte ve tahlil edebilmekte ne tür fonksiyonlara sahip olabileceğini anlamaya çalışmamız aynı derecede önem arz etmektedir.

Netice itibarıyla müslüman ülkelerin önünde iki yol görülmektedir. Bunlardan bir tanesi modernizmin problemlerini yaşayan müslümanların, bunu aşmak için yine batının post-modern dönemini, ya da post-modern yorumlarını takip etmektir. Bir diğer yol da yine müslümanların kendi referanslarından yola çıkarak modernizmi ve problemlerini de aşan yorumlar/projeler geliştirmektir.

2.1. Şûrânın Anlamı

Şûrâ ile ilgili müracaat edilebilecek İslâmî referanslar Kur'an-ı Kerîm ve peygamberimizin sünnetinde mevcuttur. Kur'an-ı Kerîm'de açık bir şekilde Şûrâ ile ilgili beyan edilen ayet-i kerîmeler Âlî imrân suresi 159. ayet ve de Şûrâ suresinin 38. ayetidir. Bu ayet-i kerîmeleri mealen yazacak olursak:

Âlî imrân, 159: "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın şüphesiz çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onları bağışla ve yargılanmalarını dile. İşler hakkında onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi artık Allah'a tevekkül et. Muhakkak Allah, tevekkül edeneleri sever." (İbn-i Kesir, 1988: 1401)

Şûrâ 38: "Ve Rablarına icabet edenler, namaz kılanları içindir. Onların işleri aralarında Şûrâ iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da infak ederler." (İbn-i Kesir, 1988: 7109)

Uhud Gazvesi'nde Resul ile ashab arasında geçen bir hadiseyle ilgili nazil olan birinci ayet-i kerime müslümanlara Kur'an ve sünnette bulamadıkları meselelerin çözümünde bir model sunmaktadır (Dilmen Tefsiri, 1992: 482). İslam ümmeti vahiy kesildikten sonra hakkında bir nâs (delil) bulunmayan durumlarda bu metotla bir çıkış yolu bulabileceklerdir (Sönmez, 1994: 129). Bu durum, Şûrâ'nın en temel özelliğini yansıtır. Zaten İslâmî yönetim düzeni ayetlerden de anlaşıldığı gibi Şûrâ'ya dayalı bir yönetim düzenidir.

Rasûlullah (SAV) efendimizin sözlü ve de Fîlî (amelî) sünnetinde de müşaverede bulunmayı gerektiren buyruklar/ilkeler mevcuttur. Örneklendirecek olursak:

"Müşaverede bulunarak işlerinize karşı yardım alınız." (Zuhayli, 1990: 437)

"Bir topluluk müşaverede bulundu mu mutlaka işlerinde en doğru olana yönelirler." (Zuhayli, 1990: 437)

"İstişare edilen kişi kendine itimat olunan kişidir. (bu itimada layık olup hıyanet etmemelidir)." (Zuhayli, 1990: 437).

Taberânî'nin Evsafta, Ebu Saîd Kadâ'da Hz. Ali Rasûlullah'a şöyle bir soru sormuşlardır:

"Ey Allah'ın Rasûlü, bana, hakkında herhangi bir hüküm inzal buyrulmayan ve senin sünnetinde de varid olmayan bir mesele arz edilse nasıl hareket etmemi emredersiniz?" dediğinde Rasûlullah da cevaben:

"Mü'minlerden müteşekkil bir ibadet ve fıkıh ehli arasında meşveret meclisi kurarak, ona havale edersin, özel olarak kendi re'yinle hüküm verme" diye buyurmuştur (Tefsir'ul Meani: 330).

Yine Rasûlullah'tan rivayet edilen bir hadîs-i şerifte: "Hiç bir peygamber yoktur ki, kendine ancak yedi seçkin zat, vezir ve arkadaş verilmiştir. Bana ise on dört tane verildi..." (Nizamül Hûjümet'in Nebevi, 1970: 18)

Şûrâ'yı bir kavram olarak ele aldığımızda; müşavere, şivar, müşaveret, meşûra, meşvûra kelimelerinin hepsi aynı kökten türemiş olan kelimeler olup "danışıp işaret almak" yani "re'y almak, bir mesele hakkındaki görüşünü sormak" anlamlarına gelir. Bir araya gelerek meşveret eden cemaate de "Şûrâ" denir (Sönmez, 1984: 19).

İstişare denilince sadece müslümanların hayatındaki siyasi meselelerin istişaresini anlamak, onun bir cüz'ünü anlamak demektir. İslam'a göre Şûrâ, müşavere ve meşveret; toplumun en alt birimi olan aileden başlayarak, aile idaresinde, çocuk yetiştirme ve terbiyesinde, ilim ve eğitimde, ekonomi ve kültürde (Aydın, 1992:15), cemiyet ve cemaatlerde, millet ve devlet idaresinde, netice olarak müslümanlar arasındaki her türlü meselelerde optimum çözümleri sağlayabilecek en uygun metoddur (Zuhayli, 1990: 438). Kısacası Şûrâ/istişare için; "Müslümanların yönetiminde, her türlü meselelerin çözümüne, Kur'an ve Sünnet çerçevesinde, optimum çözüm yolunu açacak temel bir prensiptir" diyebiliriz. Genel olarak hakkında nass bulunmayan bütün konular da Şûrâ'nın kapsamındadır.

Abdülkadir Udeh, Şûrâyı îmânın esaslarından sayar ve Şûrâ olmaksızın müslümanların îmânının kâmil olmayacağını da ifade eder. Udeh, aynı zamanda Şûrâyı, müslümanların ayırıcı (farklı) özelliklerinden birisi olarak tanımlar (Udeh, 1986:189-190). Şûrânın bu özelliğinin İslam ülkeleri açısından temel bir önemi var. O da demokrasi ile yönetilen müslüman ülkelerin Şûrâ konusundaki başarısızlıklarıdır. Said Nursî Şûrâ ile ilgili Ayet-i Kerîmeleri beyan ettikten sonra, meşrutiyeti bu Ayet-i Kerîmelerin tecellisi ve de dinin emirleri doğrultusundaki meşveret şeklinde ifadeyle bu iki kavramı denkleştirir (Nursî, 1991:23).

Netice itibarıyla Şûrânın teorik referansları konusunda bir ihtilaf yoktur. Fakat bu ayet ve hadislerin fiiliyatta değişik fonksiyonları, farklı içtihatları vardır.

2.2. Şuranın Uygulanması

Tatbiki esnasında tehlikesi ne kadar ağır olursa olsun, ne kadar zor şartlar altında bulunursa bulunulsun Şûrâ prensibinin uygulanması zaruridir. Çünkü bunun örneğini uhud savaşında görüyoruz (Kutup: 504). Nitekim Hz. Peygamber ve ashabi, Uhud savaşı öncesi savaşla ilgili yaptığı müşaverede çıkan karar sonucunda, zahiren olumsuz bir netice elde etmiş ve müslümanlar savaşı kaybetmişti. Fakat neticede bu menfi görünüşün de üstünde olan, olgun bir ümmetin varlığı bu prensibe bağlanmış ve Al-i İmran suresinin 156. Ayeti nazil olmuştur.

Tirmizide Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadisi şerifte "Hiç kimse Resûlullahtan daha çok istişare etmezdi" buyrulmaktadır (Zuhayli, 1990: 436). Bu vesileyle gerçekten Resulullahın hayatından konuyla ilgili kesitler pek çoktur. Konunun daha iyi anlaşılması için İstişare/ Şûrâ ile ilgili örnekler sunmamız yerinde olacaktır.

1- Resulullah efendimiz Medine'ye geldiğinde namaza davet için nasıl bir vasıta olması gerektiği konusunda ashabi ile istişarede bulundu. Tekliflerden bir kısmı Ateş yakılmasını, bir kısmı yahudi ve hiristiyanlar gibi çan çalınmasını, birisi de gür bir insan sesiyle davet edilmesini önerdi ve bu teklifi peygamber kabul etti (Hamidullah,1990: 892).

2- Peygamber Uhud Savaşında düşmanı nerede karşılamak hususunda sahabeyle istişare etmiştir. Peygamberde dahil olmak üzere ashabin ileri gelenleri düşmanı Medine'de karşılamayı genç ekseriyetin görüşü de Uhud'da karşılamak şeklinde olduğundan Resulullah bu görüşe uymuştur. Resulullah savaş elbiselerini giydikten sonra kendisine ısrar edip "bildiğin gibi yap ya Resûlullah" dediler. Hz. Peygamber "Bir peygambere zirhını giydikten sonra, Allah aksini hükmetmedikçe onu çıkarıp koyması yakışmaz" buyurdu. Sonra da ashabin meşveretine uyararak düşmanı karşılamak üzere şehirden ayrıldılar (Aydın, 1992: 20).

3- Bedir savaşında Resulullah Bedir kuyusundan daha aşağıda bir yerde konaklamıştı. Ashab'tan Habbab İbn-i Münzir (r.a): "Ey Allahın Resülü şu konakladığın yere seni Allah mı konaklattı? Yoksa savaş stratejisi olarak siz mi uygun gördünüz?" diye sordu. Peygamber (s.a.v); "hayır, bu benim kendi görüşümdür buyurdu". Bunun üzerine Habbab (r.a) da savaş stratejisi açısından müslümanların Bedir suyunu kontrolleri altına almalarının daha önemli olabileceğini belirtti (Sıbai, 1986: 72). Resulullah da Habbab'ın görüşünü isabetli bularak onun görüşüyle amel etti.

4- Bedir seferi sırasında; Mekke ordusunun geliş haberi alınca Resulullah savaş kararı için hemen Şûrâ heyetini topladı. Resulullah muhacirin hepsinin yardıma hazır olduklarını bildirmelerini yeterli bulmadı ve "istişarenizi bana bildiriniz" dedi. Ensar'da ona tam teslimiyatte olduklarını bildirince Resulullah hoşnut oldu ve savaşa girme kararı alındı (Hamidullah,1990: 892).

5- Hudeybiye seferi sırasında, Resulullah (s.a.v) Mekkelilerin müttefiki olan ve İslam alayhtarı bir kaynaşma içinde bulunan Ehabîş'lere karşı harekete geçmek istedi, fakat Ebu Bekr'in reyi üzerine kararından döndü ve doğruca Hudeybiyeye gidildi (Hamidullah,1990: 893).

6- Resulullah efendimiz kendi yerine bir halife seçmemiştir. Nitekim Resulullah vefat edince müslümanlar toplandılar. Şûrâ usulü müzakere, fikir alışverişi ve tartışmadan sonra Hz. Ebu Bekr-i halife seçtiler ve müslümanların hepside ona biat ettiler (Büyük İslam Tarihi,1992: 28-32). Yine Hz. Ömer döneminde'de Hz Ömer vefatından önce 6 kişilik bir Şûrâ heyeti oluşturdu ve bu Şûrâ heyeti de Hz Ömer'in vefatından sonra toplanarak Hz. Osmanı halife olarak seçmiştir. Bu arada dikkat çekici bir husus da Hz Ömer'e kendi oğlunun halife seçilebileceği teklif edilince Hz.Ömer; "Allah hayrını versin! karısını boşamaktan aciz birisini nasıl halife seçerim" cevabını vermişti (Büyük İslam Tarihi,1992: 191-192).

Örneklere ifade edilen uygulamalarda görüldüğü gibi iki türlü Şûrâ uygulaması mevcuttur.

1- Devlet başkanının seçilmesi ile ilgili Şûrâ meclisleri

2- Memleket idareci veya yöneticilerinin oluşturdukları Şûrâ meclisleri.

Bu sınıflandırma İslâmın siyasi boyutuyla ilgili Şûrâ uygulamalarıdır. Bunun dışında müslümanların kendi aralarında yapacakları her icraatta istişareye başvurmaları bir İslâmî prensiptir, sorumluluktur (Kureyşi, 1991: 181).

Netice itibarıyla Şûrânın/istişarenin başvurulduğu her alanında amaç konunun tüm mahiyetiyle değerlendirilerek hakka uygun prensiplerin konulmasına yöneliktir. Yani Şûrâ ehlinin referans çerçevesini Kur'an ve sünnet oluşturmaktadır.

Resulullah'ın dar'ı bekaya irtihalinden sonra ashab-ı kiram da din ve dünya işlerinde birbirleriyle daima istişare de bulunurlardı (Sönmez, 1984: 67). Bu ümmet içinde en doğruya erişmenin Resülullah tarafından müjdelenen bir metoduydu.

2.3. Şûrânın Temel İlkeleri

Her ne kadar Şûrânın teorik ve pratik mahiyetini ortaya koymuş olsak bile günümüz şartlarında Şûrânın nasıl fonksiyonlar üstlenebileceğini tesbit etmek yeni tahliller gerektirmektedir. Modern çağın problemleri ve aranan çıkış yolları noktasında Şûrâ yönteminden istifade ile nasıl bir çıkış yolu gösterebileceğimiz, şûrâyla ilgili çalışmamızı daha da anlamlı kılmaktadır.

Aslında modern toplumdaki iletişim ağı insanların Şûrâ/istişare konusuyla ilgili imkanlarını artırmıştır. Böyle olmakla birlikte modern çağda yönetimle ilgili tıkanıklıklar ve problemler hissedilir derecede devam etmektedir. Bu durum da yönetimde iletişim-danışma boyutunu da aşan belirli ilkelerin varlığını kabulü gerekli kılmaktadır. İslami yönetim modelinde temel bir

ilke olan Şûrânın, post-modern söyleme farklı ve yeni açılımlar getirebilmesi, onun ilkelerinin günümüz hayatında oynayabileceği fonksiyona bağlıdır.

Şûrânın herhangi bir toplumda oynayabileceği roller bağlamında Fehmi Şennavi'nin görüşleri ilginçtir. Şennavi'ye göre: Batı demokrasiyi İslâmın Şûrâ prensibinden almıştır" (Sönmez, 1985: 2). Aynı zamanda batı bizden bu prensibi alırken bizi ondan mahrum etme yoluna da gitmiştir.

Şûrâ'yı İslâmın bütünlüğü içerisinde çıkarıp, onun fonksiyonel niteliklerinin ön plana çıkarılması ve başarı şansı, ciddi bir tartışma konusu olabilir. Fakat biz ilk önce Şûrânın İslâmi yönetim bağlamında/bütünlüğünde sahip olduğu ilkelerin ortaya konmasını hedefliyoruz. Fakat demokrasiyle ilgili yapacağımız değerlendirmeler içinde, Şûrânın fonksiyonel yönünün ön plana çıkarılma zarureti vardır. Şûrânın bir toplumda fonksiyonel olabilmesi şartlarını üç başlık altında ele alıp işlememiz mümkündür.

I- Şûrânın genel usulü

II- Şûrâ ehline ait prensipler

III- Şûrâ konusu topluluğa ait prensipler

2.3.1. Şûrânın Genel Usulü

2.3.1.1. Şûrâ hakkı: Şûrâ hem yöneticiler hem de yönetilenler için öngörölmüş bir haktır. Çünkü ayet-i kerimede de "Ve onların işleri kendi aralarında Şûrâ ile" (Şûrâ:38) buyrulmaktadır. Allah (c.c) bu ayette işi müslümanların tümüne ait olarak nitelemiştir (Udeh, 1986: 194).

2.3.1.2. İlahi hükme uygunluk: Şûrâ meclisinin ilk vazifesi İlahi hükme uygun prensiplerin ortaya konulmasının amaç edinmesidir (Sönmez, 1984: 26). Bunun için de iradenin ilme tabi

olması gerekir. İlmî iradeye tabi olması ise yanlış bir prensiptir. Neticede soyut bir beşer iradesinin Şûrâ açısından bir kıymeti yoktur (Sönmez,1984: 127).

2.3.1.3. Çoğunluk Hakimiyeti: Şûrâ üyelerinin tek bir görüş altında toplanmaları her zaman mümkün olmayabilir. Esas olan müşavere sonucunda (müşavere edenlerin) Çoğunluğunun görüşüdür (Babilli, 1973: 45).

Bu çoğulculuk anlayışının kabulü de Kur'an ve sünnet çizgisinde mutabık kalınabildiği sürece mümkün olabilir. Aksi halde çoğunluğun görüşünün mutlak manada doğru olacağını söyleyebilmek mümkün değildir. Abdülkadir Udeh çoğunluğun görüşünün geçerli olabilmesini Peygamberimizin Hadis-i Şeriflerinden örnekler getirerek yorumlar. Bu bağlamdaki hadislerde;

"Ümmetim sapıklık üzere birleşmez"

"Allahın eli cemaat ile birliktedir"

"Allahtan ümmetimin sapıklık üzere toplanmalarını diledim. O da bu dileğimi bana verdi" buyrulmaktadır (Udeh, 1986: 196).

Udeh buradan yola çıkarak "eğer çoğunluğun görüşü kabul edilmeyecek olsa, Şûrânın herhangi bir anlamı olmaz" (Udeh, 1986: 197) ifadelerini kullanır.

2.3.1.4. Çoğunluk-azınlık muhelefeti: Şûrâ sonucunda görüşü kabul edilmeyen azınlık, çoğunluğun görüşünü uygulamaya kalkacakların başında olmalıdır (Udeh, 1986: 197). Yani istişare yapıp karara varıldıktan sonra muhalif görüşler artık son bulmuştur. Nitekim Al-i İmran Suresinin 159. Ayeti Kerimesinde:" (Müşavereden sonra bir şeyi) yapmaya karar verdiğin vakitte Allah'a güven ve dayan. Gerçekten Allah tevekkül edenleri sever." buyrulur. Nitekim Uhud savaşıyla ilgili Resulullahın yaptığı istişareden sonra kendisi çoğunluğun

kararına uyarak hemen zırhını kuşanıp Medine dışına düşmanı karşılamaya çıkmıştı (Sönmez, 1984: 158).

2.3.1.5. Problemler ve çözümleri: Ümmeti ilgilendiren meselelerin tümü Şûrâya sunulmalıdır. Bu yöneticilerin hakkı değil görevidir (Udeh, 1986: 195). Allah (c.c) ayeti kerimede "İş hususunda onlarla istişare yap " buyurmaktadır." (Al-i İmran:159)

2.3.1.6. Şartlar ve toplumsal değişme: Şûrâ tamamen zamanın ve şartların ihtiyaç tarzına bırakılmıştır. Buna göre İslâm cemiyetinin hayatında müşavere prensibi nasıl tahakkuk edecekse öylece yapılır. İman esasına dayalı olan bu temel esaslar beşer hayatındaki belli sistemleri ve muayyen şekilleri oluşturmak üzere gerekli zemini hazırlar (Kutup: 136-137). Yani Şûrâ; Milletlerin ihtiyacı ve hayat şartlarına göre değişip, tebdil edilmesi kabul olan bir iştir (Kutup: 502).

2.3.1.7. Temsil ve ehliyet: Müşavere etmek hem devlet hem de millete ait bir haktır (Babilli, 1973: 42). Her şahıs ya direkt olarak müşavereye iştirak eder ya da itimat edilen bir kimseyi temsilci seçerek iştirak eder (Mevdudi: 491). Resulullah bir hadis-i şeriflerinde; "Akıl sahiplerinden irşad isteyiniz, yolun doğrusunu bulursunuz. Onlara isyan etmeyiniz sonra pişman olursunuz" buyurur.

Ateş ehlinden bir adama: "Sizin işleriniz niçin bu kadar isabetli olur, diye soruldu: Adam da "Biz, bin kişiyiz. İçimizde bir adam vardır. Ona itaat ederiz. Sanki biz bin akıllı gibiyiz." diye cevap verir (Sönmez, 1984: 134). Şûrânın da ehliyetli olmayı, müşavere edilen konularda ilim/bilgi sahibi olunmayı esas alan özellikleri, "temsil" kavramını ön plana çıkarıyor.

2.3.2. Şûrâ Ehline Ait Özellikler

Bir yönetim biçiminin meşruiyetinde ve başarısında kuşkusuz istişare yapılan şahıslara ait nitelikler son derece önem arzeder. Gerek temsili olsun, gerekse halkın doğrudan katılımıyla

olsun yönetimde istişare yapılan şahısların niteliğine ve vasıflarına göre başarının

mahiyeti ortaya çıkacaktır. Sezai Karakoç, Allah (C. C.)'ın "Emaneti ehline veriniz" ayetini yorumlarken; "bu âyet-i kerîme Allah (C. C.) 'ben emaneti ehline veririm' anlamını da taşır" ifadelerini kullanır (Karakoç, 1985:48).

Bu ifadelerden anlıyoruz ki gerek yönetici ve Şûrâ ehlinde, gerekse yönetilenlerdeki "ehliyet anlayışı" temel bir önem arz etmektedir. Bu anlayış ki Kur'an'ın hem bir buyruk, aynı zamanda bir sosyolojik kanun diyebileceğimiz "layık olunan şekilde idare olunmak"³¹ anlayışını da beraberinde getiriyor.

İslam'ın dinamik referanslarıyla modern çağa ait problemlerde yönetim anlayışının elbette ağırlıklı bir rolü vardır. "Bilgi Çağı" olarak tanımlanan günümüz şartlarında "ehliyet" in de Kur'an'ın referansları çerçevesinde kalınarak hassas bir tanımlamaya sahip olması gerekir. Bu tanıma ait prensipler ki İslam Ülkelerini modern çağ karşısında çözümsüzlük ve çaresizlik içerisine itmeyecektir. Ehliyetin referanslarını oluşturan kimse de İslami yönetime katkısıyla ehliyetin hakkını; hem hak hem de görev olarak yerine getirecektir. Ehliyeti olmayanlar da teşbih olarak; ehliyetli bir şöförün aracına binerek sağlıklı bir şekilde seyahat edebileceklerdir.

Yönetimde Şûrâ ehlinin önemini bilen İslam alim ve aydınları, Şûrâ ehlinde hangi vasıfların olması gerektiği hususunda hassas ölçüler belirtmişlerdir. Bunları maddeler halinde sıralayabiliriz:

³¹ "...Gerçekten Allah nefis(öz)lerinde olanı değiştirip bozuncaya kadar, bir toplulukta olanı değiştirip bozmaz..." (Ra'd, 11) / "İslam ve Sosyal Değişim" / İhsan Eliaçık / Şafak Yayınları / Baskı: 1 / Sayfa: 237 / İstanbul - 1993

2.3.2.1. Adalet: Şûrâ ehlinin bu özelliği ilahi adaleti bilerek, bunun layıkına iadesi konusunda herhangi bir zaafiyet göstermemeyi içerir.

Adalet ilkesinde hatır için iş yapılmaz ve hiç kimseye de hakkı olmayan bir şey verilmez. şûrâ ehli, hareketi bir cezayı gerektiriyorsa yakını da olsa cezayı gerektirir görüş beyan etmekte, tereddüt etmez (Abidin, 1991:178).

Allah (c. c.): "İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmedin.." (Nisa, 57) buyurmuştur.

2.3.2.2. Akl-ı selim ve hikmet sahibi: Bu durum hadiseleri değerlendirmede kuvvetli bir sezgi ve kavrama gücüne sahip olmayı gerektirir. İnsanların da akli fonksiyonları bu bakımdan farklı mahiyettedir.

Zeka seviyesi düşük, düşündüğünde ciddi bir maslahat ortaya koyamayan kimseler istişare için yeterli olamazlar (Sönmez, 1984: 132).

Selim akıl sahipleri düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilir ve de onlardan gerektiği şekilde faydalanabilirler. İstişarede de faydalı olabilirler (Doğan,1992: 70).

2.3.2.3. İlim: Şûrâ ehli olan kimseler, çözmeye çalıştıkları problemlerde hem dini hem de dünyevi ilimlere ihtiyaç duyacaklardır. Belki hepsinin (Şûrâ ehlinin) müçtehid olması gerekmez. Fakat bir heyet olarak içtihad edebilecek niteliklere sahip olmaları gerekir (Udeh, 1986: 202). Bu da Şûrâ heyetinin sahip olduğu ilimlerin birlikteliği/bütünlüğü sayesinde oluşabilecektir.

İlim, müslümanları olduğu gibi müslüman olmayanları da koruma altına alabilmek bakımından zorunludur (Kureyşi,1991,183). Nitekim Allah (C. C.) peygamberine şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed, puta tapanlardan birisi sana sığınır, onu güvene al; tâki (böylece) Allah'ın sözünü dinlesin (işitsin), sonra onu güven içinde olacağı yere ulaştır.

Çünkü onlar bilgisiz bir topluluktur." (Kureysi,1991,183) (Tevbe, 6) Demek ki ilim olmadan farklılıkları bir arada bulundurmak da mümkün olmaz.

2.3.2.4. Doğruluk ve eminlik: Şûrâ üyesi bir konuyla ilgili karar bildirirken asla doğruluktan şaşmamalıdır (Sönmez, 1984:133). Kararından şüpheye düşmeyecek şekilde emin ve güvenilir olmalıdır (Aydın, 1992:26). Doğruluk, mü'minin temel niteliklerindedir. Bu vesileyle de kendi aleyhine olan bir durumda bile doğruluktan ayrılmamalı, şüpheye düşmemelidir.

2.3.2.5. Tecrübe ve ihtisas: İlimin teorik mahiyetiyle yaşanan tecrübelerin birleşmesi ve bunlardan gerekli derslerin alınması Şûrâ ehlinin görüşlerine sıhhat ve kuvvet kazandıracaktır (Sönmez, 1984:134).

Mensûr-ül Hikem'de: "Her şey akla, akıl da tecrübeye muhtaçtır" şeklinde tecrübenin önemi ifade edilir.

Ayrıca ilim ve tecrübeye her sahada sahip olabilmek mümkün olmadığı için istişare yapılan konuyla ilgili ihtisas sahibi olmak ya da ihtisas sahibinin görüşlerine müracaat etmek Şûrâ ehlinin kararları için gerekli ve de zorunludur (Sönmez, 1984: 137).

Kuşkusuz Şûrâ konumunda olacak insana ait sayılabilecek pek çok özellik sıralanabilir. Bu konuda daha önce ifade edilen maddelerin muhtevası içerisinde yer alabilecek ek özellikler sıralamak mümkündür:

2.3.2.6. Otorite ve meşruiyet: Şûrâ ehlinin toplum nazarında sözünü dinletebilecek, kendini kabul ettirebilecek nitelikte olması önemlidir (Kayhan, 1975:241). Şûrâ ehlinin toplum nazarındaki meşruiyeti, onun kararlarının dinlenmesinde (fîlî uygulamada) de temel bir fonksiyona sahip olacaktır. Şu kadarla ki İslam'ın meşru görme sınırlarının dışına çıkılmaması esastır.

2.3.2.7. Dindar ve takva sahibi olmak: Şûrâ ehlinin dindar ve takva sahibi olması onun vereceği kararların isabetli olmasına vesile olur (Ayhan, 1992: 69).

2.3.2.8. Halis niyetlilik: Fikirlerine müracaat edilen kimse, meselenin çözümü noktasında (her hangi bir art niyete kapılmadan) samimi olmalıdır (Sönmez, 1984:135). Aksi halde içerisinde farklı niyet taşıyan bir Şûrâ üyesinin meseleler hakkındaki çözümü de sun'i bir mahiyet taşıyabilir. O sebeple Şûrâ üyesinin söz ya da eyleme yansıttığı önerinin halis niyet taşıyıp taşıyamaması çok önemlidir. Çünkü İslami referanslarda amellerin değeri taşınan niyetle direkt olarak ilgilidir; yani amellerin değeri niyetlerin mahiyetine bağlıdır. Halis niyet meselenin çözümünde bütün objektif referansları, gerekçeleri ortaya koymakta hiç bir tereddüt taşımaz.

Konuyla ilgili Ebû Davud'un rivayet ettiği bir hadiste peygamberimiz: "Her kim bir hususta bir kardeşiyle müşavere eder, fakat bu işi başkasının daha iyi bildiğini bilirse, bu işte hıyanet etmiştir" (Mevdudi:479). Burada şûrâ konusunun referansları sağlıklı bir biçimde ortaya konmamıştır.

Yine bu bağlamda kanaatine muhalif mütalaada bulunup reyinden istifade etmek isteyen kimseyi aldatan, hain bir şahıs demektir (Bilmen Tefsiri, 1992: 486). Bu durum da gösteriyor ki istişare edilecek kimsenin istişare konusuyla ilgili kimseye bir garazının olmaması gerekir (Sönmez, 1984: 137). Çünkü bu durum, Şûrâ ehlini yanıltıp nefsi karar vermesine ve haktan ayrılmasına vesile olabilir.

İfade edilen bu şartların bulunabildiği bir şûrâ ehli ancak İslami referanslar açısından bir meşruiyet arz edebilir. Bu meşruiyetin yönetilenlerin meşruiyetiyle de örtüştüğü zaman, mükemmel bir yönetim modeli ortaya çıkarabilir. Bu durum, İslami yönetim açısından meşru ve örnek bir modeli oluşturur.

2.3.3. Şûrâ'da Yönetilenlerle İlgili Hususlar

2.3.3.1. Yönetilenlerin (bireylerin) muhalefeti: Şûrâ prensibinde kararların yönetilenleri bağlayıcılığı akit esasına dayalıdır. Yani yönetilenlerin ne mahiyetteki kararlara itaat edeceği belirlidir (Mustafa, 1990:95). Yönetilenlerin her karara uymak zorunlulukları olmadığı gibi, sözleşme (akit) dışındaki kararlara gerektiğinde muhalefet etmeleri bir hak ve görevleridir. Bunun ana çerçevesini de Kur'an ve sünnet çizer.

2.3.3.2. Meşverette bireylerin rolü: Şûrâ suresinin 36 ve 39. ayet-i kerimleri Mekke devrinde nazil olmuştur ve bu dönemde "ve onların işi aralarında meşveret ile" buyrulmaktadır. Bu ifade gösteriyor ki şûrâ prensibi müslümanların hayatında devletin siyasi bir nizamı olmaktan çok daha öte bütün İslam cemaatinin ana vasfıdır (Kutup; 1971: 126). Buradan anlaşılıyor ki, her müslüman, meşveret kelimesinin ihtiva ettiği derin anlamı sinesine yerleştirmek ve ona göre hayat sürmek mecburiyetindedir (Sönmez, 1984: 109). Nihai olarak da bireyler cemaati, cemaatler de devleti meydana getirir. Bir topluluk olarak İslam cemaati de şûrâ esasına göre kurulur (Kutup, 1971: 127).

2.3.3.3. Şûrâ-Katılm ve Otorite: Daha önce de ifade edildiği gibi şûrâ hem devlet hem de milletin hakkıdır ve de görevidir. Bunların da bir bütünlük içinde yürümediği durumlarda sağlıklı bir toplum modeli ortaya çıkamayacağı anlaşılır. Bu durum hem müslümanların kendi aralarındaki işlerin düzgünlüğüne vesile olacağı gibi hem de devlet reisinin nüfuzunu kullanarak istediği gibi işlerini yürütmesine fırsat vermez. Bu şekilde muhalif/dengeleyici görüşlerin olması diktatörlüğe açık kapı bırakmaz (Mevdudi, : 490). Netice itibariyle herkes ya direkt ya da temsilcileri aracılığı ile yönetime katılır/görüş bildirir (Mevdudi, : 491).

Bu vesileyle yönetim şûrâ ile olduğu gibi; onun devredilmesi de yine muhalif görüşlerin şûrâda vereceği kararla olabilecektir (Mustafa; 1990: 113-114). Görüldüğü üzere meşveret; otoriteyle oluşmakta bireylerin yapması gereken, önemle takip etmeleri gereken bir metoddur.

2.3.3.4. Müslüman Olmayanlarla Müşavere: İslam'da gayri müslimlerle müşaverenin esaslarına ve çerçevesine ait prensipler mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber Medine'ye hicretlerinde, "Medine Vesikası" diye ifade edilen 47 maddelik (Sönmez, 1984: 141) vesikayı gayri müslimlerle de istişare ederek hazırlamıştır (Hamidullah, 1990: 894). Fakat gayri müslimlerle yapılan istişarenin dikkat çekici ve ayırıcı yönü; görüşmelerin, müslümanların çıkarları doğrultusunda ve bir İslam'a davet niteliğinde olmasıdır (Sönmez, 1984: 142). Esasında "istişareye benzer bir durum" vardır.

Gayri müslimler esasında şûrâ ehliyetine uygun değildir. Yapılan istişareler de gayri müslimlerin fikirlerine göre hareket etmeyi esas almamaktadır (Sönmez, 1984: 143). Fakat Hz. Peygamber vasiyetlerinde "Gayri müslim tebama iyi muamele ediniz" buyurmaktadır (Hamidullah, 1990: 895).

3. DEMOKRASİ VE ŞURA

Bir mukayese denemesi: Bu çalışmadaki hedefimiz, demokrasi ve şura arasındaki benzer ve ayrı tarafların tahlil edilerek ortaya çıkarılmasıdır. Esasında her kültür ve medeniyetin demos-kratos (halk idaresi) bağlamında kendi terminolojisiyle ifade edilebilecek kavramlar vardır. Yapacağımız tahlil neticesinde ortaya nasıl bir durum çıkarsa çıksın, netice itibariyle “İslam Demokrasisi” veya “Şura Demokrasisi” gibi bir kesin yargıya varmak niyetinde değiliz.

Gerçek şu ki bütün ilahî ve beşerî sistemlerin birbirine benzer güzel tarafları olabilir. İslâmî meşveret sistemi de demokrasideki pek çok güzel tarifi içine alır. Fakat “İslam Demokrasisi” demeyi gerektirmez (Çelik, 1994: 100). Bir kavramın oluşumu bir çok referanslara bağlıdır. Bu vesileyle de iki kavram arasındaki bir çok benzerlik asla o kavramları özdeş kılmaz.

Hür, insânî, katılımcı ve adil bir sistemin adı ille de demokrasi olmak zorunda değildir. Hatta gerçek anlamda hürriyeti, insani yönetimi, katılımı ve adaleti demokrasinin sağlamadığı da ortadadır (Doğan, 1991: 20).

Şura ve demokrasi mukayesesini iki bağlamda ele almak mümkündür:

3.1. İlkeler açısından mukayese

3.2. Uygulama açısından

3.1. İlkeler Açısından

3.1.1. Usul Bakımından: İslami yönetim modelinde şura esas olmakla birlikte, şuranın kendi başına bir yapısal işlevselciliği söz konusu değildir. Şura ancak İslami bir yönetim modelidir ve İslami yönetimin Hak, Velâyetler ve Adalet kapsamındaki işlevselciliği sağlayıcı bir kavramdır (Teymiyye, 1985: 14). Nitekim Nisa sûresinin 58. ayetinde “Gerçekten Allah, size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz

zaman, adaletle hüküm vermenizi emreder. Hakikaten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah, hükümlerinizi hakkıyla işitici, emanete ait işlerinizi hakkıyla görücüdür.” (Yavuz, 1968: 88). İşte şura, ayet-i kerimede ifade edilen hak, emanet ve adalet bağlamındaki işlevselliği sağlayıcı bir fonksiyona sahiptir. Burada ifade edilen haklar hem genelde insan haklarını hem de bireysel hakları kapsayıcıdır. Aynı zamanda maddi ve manevi, mâlî ve mâlî olmayan hakların hepsini kapsar (Yazır, 1992: 12).

Demokraside ise yönetim açısından esas olan hak, emanet ve adalet konularında “halkın iradesini” aşan bir üst kavram/söylem yoktur. Yani demokrasinin teolojik açıdan bağımlı referansları söz konusu değildir. Batının da AGİK vasıtasıyla kendilerine özgü duyurdukları üç kavram vardır; insan hakları, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi. (Bulaç, 1994:77).

3.1.2. Sosyal Kontrol: Şura prensibi; toplumsal düzenin sağlanması ve devamına yönelik bireye toplumsal beklentilere uygun davranışlar, kurallar, değerler ve yaptırımları içerir. Şura hem yönetici hem de yönetilenlerin hak ve görevi olması şahıslara kendi içtihatları ile muhalefet imkanı tanıyor. Bu muhalefet de hem otoritenin intikali hem de otoritenin denetlenmesiyle ilgili geçerlidir (Mustafa, 1990: 95).

Aynı zamanda şuranın ilim ehli olmayı esas alması ve ilme göre amel etmeyi zorunlu görmesinin sosyal kontrol açısından önemi büyüktür. İnsanlığın bilgi elde etme yeteneği onu hem yer yüzünde kan dökmekten hem de çatışma ve bozgunculuktan alıkoyabilir. Nitekim şüpheci melekler, Adem’in kendi bilgi potansiyelini sergilemesi sayesinde mutmain olabildiler. Bu husus bilginin sulh (barış) vasıtası olduğuna, cehaletin ise çatışmaya sebep olduğuna dolaylı bir işarettir (Yunus, 1995: 88). Şartlar ve toplumsal değişimle birlikte şuranın işleyiş biçiminde de değişim olabilir (Kutup, 1971: 136-137). Ancak bu, şuranın kurumsal fonksiyonlarıyla ilgili bir değişim olabilir. Daha temel bir ifadeyle de şuranın işlevsel olduğu hak, velayetler ve adalet kavramları da sosyal kontrolü sağlamaya yönelik esaslardır.

Demokrasi’de “halkın idaresi” “siyasetçilerin kontrolünü” esas alıyor. Hürriyet, eşitlik, otorite gibi kavramlar da daha çok halkın devlete karşı haklarını ifade eder. Halk

istediğini yapmakta hür olup onlardan veya dışardan herhangi bir kimsenin bir otorite kurma hakkı yoktur. Dolayısıyla ahlaki davranış ve yönelişler de çok çeşitlidir. İdareciler, halkı, halkın isteklerine göre idare ederler. İktidarları idare edilenlerin arzusu üzerine olur (Farabi, 1983: 97). Demokratik devlet, halkı hür olduğu için pek çok ahlak ortaya çıkar. Şehvet arzularını tatmin etmek için istedikleri şekilde sayısız (birbirine benzer ve zıt) gruplar meydana getirirler (Farabi, 1983:100). İfade edilen bu özellikler yanında demokrasi kötülükler için olduğu gibi iyiliklerin oluşumu için de imkan tanıdığı için “fâzil devlete” dönüşmeye en yakın devlet olarak vasıflandırılır (Kınalızade, 1994: 177). Çünkü demokratik devlet kötülüklerin sunulmasına müdahale etmediği, buna karşılık bir öneri, bir model sunmadığı gibi, kötülüklerin oluşumuna da müdahale etmez.

3.1.3. Sosyal Değişme Açısından: Fârâbî, “Fazıl devlete” dönüşmeye en yakın devlet olarak “demokratik” devleti görür (Farabi, 1983: 96). Bu dönüşüm için demokratik toplumdaki ideal reis, halkı idare ederken, onların davranışlarını değerlendirip planlamalıdır Farabi, 1983: 98). “Fazıl Devlet” de ancak bu yolla mümkün olur. Gerek Farabi, gerek Eflatun, gerekse Aristoteles demokratik devletin değişeceğini savunmaktadırlar. Gerekçe olarak da demokrasideki aşırı hürriyetlerin neticede anarşiye dönüşeceğini ve neticede de zorbalıklar nizamını oluşturacağını ifade etmektedirler (Farabi, 1983: 100). Eflatun’un “Her aşırılığın ardından her zaman sert bir tepki gelir” (Platon (Eflatun), 1993: 247) veya Aristoteles’in “Tiranlık çoğu kez taşkın bir demokrasiden ya da, bir oligarşiden doğar” ifadeleri bu dönüşüme işaret etmektedir.

Modern zamanda da Samuel P. Huntington, tarihi süreçteki demokrasinin bir dalga hareketi şeklinde olduğunu ifade etmesi, ya da demokrasinin kendi içinde ilerleyip-gerilemesi tespiti Farabi, Aristoteles ve Eflatun’un görüşleriyle örtüşmektedir (Huntington, 1991: 11).

Hz. Ali b. Ebi Talip: “İstişare, yolu bulmanın ta kendisidir! Her kim ki, kendi görüşünü beğenip başkası ile istişareye muhtaç olmadığını düşünürse ve müşavereye lüzum görmezse elbette yapacağı işte hata meydana gelir” buyurur. O halde danışma yolunu benimseyen kişi felaketten korunmuş olur. Allah, bir kulunu helak etmek isteyince o

kişinin kendi görüşü helak sebeplerinin ilki olur (Sühreverdi, 1974: 132). Zira kendi görüşüyle hareket eden kişide iki eksiklik hasıl olur (Sühreverdi, 1974: 133):

a- Kendi görüşünü yalanlamak gerektiği yerde tasdik etmesi

b- Basiret sahibi olmayı sağlayan meşvereti terketmiş olması.

Bireylerden başlayan yanlışlar da elbette ki toplumsal değişmeye yansiyacak. Bu yansımanın müsbet ya da menfi olması da bir toplumun şurayı uygulayıp uygulamamasına bağlıdır. Bu durumda şura, ahlak, fazilet ve dayanışmaya kaynaklık teşkil eder (Yavuz, 1992: 38).

Demokrasi “halkın idaresi” anlayışıyla, toplumdaki çok çeşitli ahlaki davranış ve yönelişlerin ortaya çıkmasına vesile olurken (Farabi, 1983: 97), hak, velayetler ve adaleti esas alarak, sınırsız bir toplumsal değişimin önüne geçer.

3.1.4. Toplumsal Bütünleşme Açısından: Bir toplumda belirli düzeyde bir bütünleşme, sosyal ve kültürel işleyiş açısından zorunludur (Kınalızade, 1994: 96). Hz. Peygamberin Medine’ye gelişiyle Müslüman, Yahudi ve Müşrikler arasında istişare ile imzaladığı “Medine Sözleşmesi” eşit haklar temelinde belirli ölçüde bir toplumsal bütünleşmeyi (katılımı) sağlamaya yöneliktir (Bulaç, 1994: 11). Yine Uhud Savaşı’yla ilgili yapılan istişare (Zuhayli, 1990, 438) de aynı şekilde bütünleşmeyi sağlayıcı niteliktedir. Daha genel bir ifadeyle şura hakkının hem yönetilen hem de yönetenlere ait oluşu sosyokültürel bir bütünleşmeyi sağlamaya yöneliktir.

Demokrasi çoğulculuğu esas alarak çeşitli nitelikte gaye ve arzuları olan sayısız grupların oluşmasına imkan tanır. Bu çeşitli gruplar bir kitle meydana getirir (Farabi, 1983: 99). Farklılıkları belirli esaslarda bütünleştirmeyi esas almaz. Bu durum; olgunlaşmamış ve kendi yolunu bulamamış bir halk kitlesinin en fena emeller elinde oyuncak olmasına imkan sağlar (Topçu, 1969: 9)

Şura bir toplumda belirli bir düzeyde;

a- Görüş ve düşünce birliği

b- Hareket ve tavır birliği ilkelerini esas almakla beraber demokrasi bu ilkeler karşısında kayıtsız kalmayı esas alır (Frichter, 1994: 200).

Netice itibariyle demokrasi “halkın iktidarı”nı esas alıyor. Bu vesileyle de dolaylı olarak halkın sahip olduğu değişik düşünce, fikir, ideolojik vs. farklılıklar/ayrılıklar demokraside esaslı fonksiyonlara sahiptir. Bu durum, toplumsal bütünleşme açısından fonksiyonel değildir. Şura prensibi bu farklılıkları esas almamakla birlikte onları realite olarak kabul eder ve bu farklılıkları sözleşme esasıyla temellendirir. Bu durum, anarşik bir toplum olmayı önleyici bir nitelik taşır. Fârâbî “fazilet devleti”nin özellikleri arasında “birlik ve beraberliği” en önde görür (Farabi, 1983:75).

3.1.5. Eşitlik ve Çoğunluk Açısından: Şura hakkı her müslüman bireyin olduğu gibi yöneticilerin de hakkı ve görevidir. Bu bakımdan bir eşitlik prensibi söz konusudur (Udeh, 1986: 195). Yine çoğunluğun görüşlerinin kabul edilmesi şuranın prensibidir (Babilli, 1973: 45).

Siyasi eşitlik (Mayo, 1964: 51) ve çoğunluk hakimiyeti (Yenigün, 1994: 6) demokrasinin de temel prensiplerindedir. Bu bakımdan demokrasi ve şura arasında bir benzerlik söz konusudur.

Hız. Peygamber döneminde namaz saatleri dışında ezan okununca mü’minler işini bırakıp mescide koşuyordu. Orada herkes konuyla ilgili görüşünü söylüyordu (Hatipoğlu, 1985: 62). Böylece müşavere prensibi uygulanıyordu. Gayri müslim teb’a ise şura ehli sayılmaz. Fakat İslami esaslar çerçevesinde onların da görüşlerine müracaat edilir. Esas olarak da onlarla ilişkiler sözleşmeyle belirlenmiştir (Hamidullah, 1990, 894).

3.1.6. Rekabet ve Çatışma Açısından: Çağdaş İslamcı düşünürlerin hemen hepsi şuradan uzaklaşmaların baskı ve istibdadı getireceğini ve bunun çöküşün temel sebebi olacağını ifade ederler (Hamidullah, 1990: 894). İstişare etme, devlet reisini denetleme, sapma durumunda nasihat, nasihat ayda vermezse gerekli gücü kullanma ve idareciyi bu

şekilde zulümden döndürme ümmetin hakkıdır (Hamidullah, 1990: 143). Her müslüman değişik görüş ve fikirleri çerçevesinde muhalefet edebilir, yarışabilir (Mustafa, 1990: 74-75). Fakat istişare sonucunda bir karara varıldığında konuyla ilgili muhalif görüşler ortadan kalkar ve icrada herkes bir birlik haline gelir (Hamidullah, 1990: 440). İstişare sonucunda çıkan karar bütün istişare ehlini bu karara yöneltir ve yarışma/çatışma artık son bulur (Kutup, 1971: 500).

Demokratik sistemin esası çoğulculuktur. Toplumsal çoğulculuk, bir grubun diğerleri üzerinde egemenlik kurmasına engel teşkil etmektedir. Poliarşik sistem (Yenigün, 1994: 19) uzlaşma aramayı zorunlu kılmakta, bu uzlaşmalar için her seferinde grup içinde tartışmalar çıkmaktadır.

Halk iradesi de, özünde anarşiktir; hoşuna giden her şeyi yapmak ister. Halkta hükümetin zorunlu bir kötülük olduğu yolunda örtülü bir kanı, hükümete karşı içgüdüsel bir düşmanlık vardır (Duverger, 1986: 528). Seçim mücadelesinin, her partiyi en yakın komşusuyla savaşmaya iten eğilimi, rakipler arasında bir açık aramayı ve aşırıların hakimiyetini teşvik eder (Duverger, 1986: 528).

Partiler arası mücadelelerin esasını “iktidar yarışı” oluşturduğundan demokratik muhalefet sürekli bir rekabet halindedir (Turgut, 1984: 60). Örgütlü ve sürekli bir muhalefet sürekli çatışmayı da beraberinde getirir (Turgut, 1984: 59).

3.1.7. Meşruiyet Açısından: Şura prensibinde esas olan ilahi hükme uygunluktur (Sönmez, 1984: 126). İstişare neticesinde gerek yönetici, gerekse yönetilenlere ait bir karar ilahi hükme uygun değilse bu durum şuranın ilkelerine aykırılık arz eder (Sönmez, 1984:127). Yani şurada ilk önce İslam hukukunun meşru görmesi esastır. Halkın meşruiyet anlayışı ise bu kapsamın dışına çıkmamak kaydıyla geçerlidir.

Demokrasi meşruiyetini halk iradesinden alır. Eğer halk iktidarın aldığı bir kararı meşru örüyorsa esas olan gerçekleşmiş kabul edilir (Kapani, 1978: 84-85). Yani demokrasinin meşruiyet anlayışının teolojik bir niteliği yoktur.

3.1.8. Ehliyet Açısından: İstişare prensibi; hem yönetici hem de yönetilenlerin hakkı ve görevi olmakla birlikte (Abidin, 1991: 181), şura ehline ait belirli prensipler de söz konusudur. Herkes, istişare yaparken bu vasıflara sahip olmalıdır (Sönmez, 1984: 132-137)

Demokraside bilenle bilmeyen aynı oy hakkına sahiptir (Topçu, 1969: 8). Zira demokrasideki oy eşitliği, bilgi ve ehliyeti esas almaz.

3.1.9. Siyasal Katılma Açısından: İstişare etmek yönetici ve de yönetilenlerin hakkı ve görevidir (Sönmez, 1984: 67). Dolayısıyla siyasal katılma yönünden istişare, Allah tarafından müslümanlara hem hak, hem de görev olarak verilmiştir.

Demokrasilerde de siyasal katılma örgütlü resmi, sivil kurumlar ve kişiler vasıtasıyla yapılabilmektedir (Sarıbay, 1994: 99-100). Demokrasi türlerine göre katılımın mahiyeti de değişiklik arz eder.

3.1.10. Muhalefet: Şura prensibi muhtelif görüşlerin, farklı fikirlerin müzakere edildiği bir muhtevaya sahiptir. Dolayısıyla şura prensibinde muhalefetin olması pek tabiidir. Muhalefet hakkının da kaynağı, her müslümanın şura hakkına sahip olmasından geçer (Babilli, 1973: 42). Nefse ve şeytana uymadan içtihadını “re’y hakkını” kullanacak kimse her halükarda (isabet ettirse de ettirmese de) doğru bir icraatta bulunmuş olur (Teymiyye, 1986: 249). Bu durum da muhalefet hakkının tabiiliğine işaret eder. Hulefa-i Râşidîn döneminde de kişinin muhalif görüşünü açıklama hürriyetine dair pek çok örnek mevcuttur (Mustafa, 1990: 71).

Bu açıdan bakıldığında şuranın muhalefete imkan verme anlayışının demokraside de kendi prensipleri çerçevesinde var olduğu görülür. Bir farkla ki şurada karar aşamasından sonra karara muhalefet artık yoktur (Zuhayli, 1990: 440). Demokraside ise muhalefet sürekli ve örgütlenmiştir. Amaç hükümet karşısında her zaman için muhalefet görevini yapacak parti veya partilerin bulunması ve hükümetin iktidarda kaldığı sürece bunların da muhalefette kalarak, bu statü içindeki çalışmalarınıdır (Turgut, 1984: 59).

3.1.11. Sosyolojik Temayüllerin Anlaşılması: Gerek şura, gerekse demokrasinin referansları bazı sosyal temayülleri anlayabilmek için müspet ilkelere sahiptir. Bunu şura prensibinde pek çok örnekle açıklayabiliriz. Mesala; Mekke ordusunun geliş haberi alınca peygamber, “kendi akrabalarının korudukları gibi acaba beni de koruyacaklar mı?” diye ensar ve muhacirin re’yelerine başvurmuştur (Hamidullah, 1990: 892). Bu hadise peygamberin bir durum tespiti yapması açısından önemlidir. Yine Hz. peygamberin Medine’ye gelişlerinde gayri müslim teb’a ile yapılan istişare ve neticede alınan kararlar (Hamidullah, 1990: 894) Medine’deki sosyal temayüllerin tespiti açısından önemlidir.

Nihai olarak millet ve yöneticilerin hak ve görev sahibi oldukları istişare kavramı; toplumun hak, velayetler ve adalet çizgisinde nasıl bir seyir gösterdiğinin tahlilini yansıtır.

Demokrasi de sosyal kontrolden ziyade sosyal ayrılıkları, farklılaşmaları esas alır. Hürriyet, eşitlik ve halk otoritesi her alanda çoğulculuğun esasını oluşturur (Farabi, 1983: 96-97). Bu vesileyle de demokrasi muhtelif grupların belirginleştiği ve her türlü arzu, ahlak ve yaşantının imkan kazandığı bir ortam oluşturur (Farabi, 1983: 99). Bu durumda halkın iradesinin tecelli ettiği gözlemlenebilir ve halk kendi meşruiyet sınırlarını açıklıkla ortaya koyar. Aynı zamanda parti, seçimler... vs. de toplumun belirli konulardaki temayüllerin anlaşılmasına kaynaklık eder (Turgut, 1984: 65).

3.2. Uygulama Açısından

3.2.1. Tarihi Süreçte Uygulama: Demokrasiyle ilgili bölümde de ifade edildiği gibi demokrasi belirli bir tarihsel süreç yaşadı ve bu tarihsel süreçte de mahiyet itibariyle farklı farklı demokrasi türleri ortaya çıktı (Hatemi, 1989: 21). Bu demokrasi türlerinin ana eksenini; yönetici-halk diyalogunun ne şekilde sağlanacağı ve de halkın yönetim karşısındaki irade ve katılımının nasıl olacağı soruları oluşturmaktadır. Şura sisteminde ise yönetim tarzının şu veya bu olması esas alınmaz. Ancak şura sisteminde kararların doğruluğu, isabetliliği, “hak” ölçülerine uygunluk ve adaleti sağlaması, bu kararların nasıl verildiğinden daha çok öne çıkar (Dinçer, 1994: 103).

Her medeniyetin yönetici ve yönetilen ilişkilerini düzenleyen benzer kavramları vardır. İşte batının tarihsel süreci “demokrasi” adı altında bu süreci yaşadı. İslam dünyası da bunun karşılığı olan prensipleri ve kültürü “şura” sistemi adı altında yaşamıştır (Ak,1994: 22). Fakat tarihsel süreçte demokrasinin referanslarında ekleme ve çıkarmalar ya da mahiyet değişimleri söz konusu olmakla birlikte (Bulaç, 1994: 10) şuranın teorik referansları tarih sürecinde hiç bir zaman bir değişikliğe uğramamış, bir mahiyet değişimi de söz konusu olmamıştır.

Batı demokrasisi yaşanan bir tarih sürecinin ürünüdür. Oysa ki şura prensibinin tarihî uygulamaları olmakla birlikte aynı zamanda teolojik bir bilgidir. Teoloji batının demokratik seyrinde demokrasinin mücadele alanlarından birisi oldu (Kutup, 1989: 287). Oysa ki İslam’daki şura prensibi monarşik bir düzenin ortaya çıkmasını önleyici bir mahiyet taşır (Udeh, 1986: 98). Yani batılı demokratik sürecin hristiyan monarşisine karşı verdiği mücadele şura prensibiyle islami bir mücadelede ortadan kaldırılmış, muhalefetin meşruluğuna da kaynaklık teşkil ederek, mü’minler arasındaki örgütlü muhalefetin oluşumuna kaynaklık etmiştir (Mustafa, 1990: 114). Bu bakımdan monarşiye karşı mücadele bakımından demokrasiye şuranın prensipleri paralellik arz eder.

Bu ifadeler göz önünde bulundurularak Levent Köker’in “demokrasiye ulaşmak isteyen toplumlar, onların dört yüz yıl içinde geçirdiği dönüşümü çok kısa süre içinde geçirmek durumundadırlar” (Köker, 1993:14) ifadeleri anlamsızdır. Çünkü ifade edildiği gibi İslam’ın şura prensibi kendi tarihî mirasımızdan yola çıkılarak benzer mücadeleleri verme imkanını sağlayan bir mahiyete sahiptir.

3.2.2. Siyasal katılım bakımından uygulama: Hz. Peygamber, tartışma, ayrı fikirleri savunma, dînî konularda ayrı kanaatlere sahip olma düzeyinde ümmetin ihtilafını rahmet olarak görmüştür (Kara, 1994: 193). Bu bakımdan ümmetin her bireyinin istişare hak ve görevine sahip olması problemler karşısında alternatif çıkış yollarını da beraberinde getirecektir. İslam düşüncesi açısından da; yönetim modelinden ziyade verilen kararların doğruluğu, isabetliliği, “hak” ölçüsüne uygunluğu esastır (Özdenören, 1991:89). Tarihsel süreç içerisinde gelişen doğrudan, temsîlî, sosyal ya da katılımcı demokrasi anlayışı şura açısından esaslı bir problem teşkil etmez. İfade edilen çerçevede herkes yönetime katılma

hak ve görevine sahiptir. Müslümanların müşavereyi terketmeleri de aynı zamanda yönetime katılmanın zayıflamasına netice itibarıyla de diktatörlüklerin ortaya çıkmasına vesile olur (Şirvani, 1958:197).

Şurada hak ve eşitlik anlayışları bireylere doğrudan katılımın yolunu açar. Nitekim Hz. Peygamber döneminde, namaz saatleri dışında ezan okunduğunda mü'minler işlerini bırakıp mescide koşarlar ve görüşülen istişare konusu ile ilgili herkes serbestçe fikrini beyan ederdi (Hatiboğlu, 1985: 62). Yine Medine'ye hicrette sözleşme esas çerçevesinde oluşan Medine toplumunda gayri müslim azınlık da sözleşme esasına göre yönetimden hak talep etme ve katılma imkanına sahipti (Bulaç, 1993: 168).

Müşavere hakkı aynı zamanda fertlerin seçim hakkının devamıdır. Günümüzün "referandum" anlayışını da aşan geniş bir mahiyete sahiptir. Çünkü müşavere fertlerin hak ve vazifesidir (Zeydan,1980: 40). Müşaverenin, halkın en köklü bir hakkı, başkanın da en büyük bir vazifesi olduğuna bakarak İslam hukukçuları, bu hakkın terk ve ihlali halinde başkanın azledilmesi gerektiğini bir kaide olarak koymuşlardır. Kurtubi kendi tefsirinde kaydeder ki: "İbn-i Atiyye şöyle dedi: Şura İslam nizamının en keskin hükümlerindedir. İlim ve din adamları ile istişare etmeyen imamın azli şarttır." (Zeydan,1980: 43).

Halkın yönetime karşı olan denetim ve müdahale hakkı da nasihatten başlayıp, her türlü sapma ve zulme karşı kuvvet kullanmaya kadar müslüman toplumun hakkıdır. Bir hadiste "eğer halk zalimi görür de ona engel olmazsa Allah o zalimin cezasını bütün halka teşmil eder" buyrulur (Zeydan,1980: 53). Hz. Ebu Bekir halife seçildiğinde ilk hutbesinde: "idaremde isabetli olduğum sürece bana yardım edin. Doğruluktan ayrılırsam beni düzeltin. Doğruluk emanet, yalancılık hıyanettir." İfadelerinde bulunmuştur (Büyük İslam Tarihi, 1992: 30).

Hz. Ömer evliliklerde mehir paralarının aşırı yükseldiğini görünce, bunu sınırlamak istediğini belirtti. Fakat mescidin arka saflarından bir kadın itiraz ederek: "Onlardan birine pek çok mal vermiş olsanız dahi ondan bir şey geri almayın" mealindeki ayeti hatırlatınca Hz. Ömer fikrinden döndü ve "bu kadın haklı, Ömer ise yanıldı" dedi (Büyük İslam

Tarihi, 1992: 185). Yine bir konuşmalarında “Ey müslümanlar! doğru yolda olduğuma inandığınız sürece beni destekleyin, doğruluktan saptığım zaman da ikaz edin” buyurdu. Bunun üzerine bir genç “yanlışınızı kılıçla düzeltiriz” diye seslendi (Büyük İslam Tarihi, 1992: 186).

Yönetici ve yönetilen arasındaki doğrudan diyalogu ifade eden bu örnekler rey eşitliği açısından, aynı zamanda istişare hakkı ve görevini yerine getirme açısından yönetime katılmanın en bariz örnekleridir. Nasihatten, kuvvet kullanmaya kadar hukukun meşruiyet sınırları içerisinde müslümanların şura ve müşaveresi, siyasal katılma fonksiyonunu icra eder.

Demokrasi açısından yönetime katılmayı değerlendirdiğimizde karşımıza farklı demokrasi türleri çıkıyor. Vermiş olduğumuz örneklerden anlaşılabilir ki, Atina'nın köle ve kadınları dışlayan doğrudan demokrasi anlayışı şuranın katılım anlayışıyla bağdaşmaz. Katılımcı demokrasi fertlere arzu ettikleri kararlara, arzuladıkları genişlikte katılmanın yollarını araştırır (Sarıbay, 1994: 99). Bu bakımdan katılımcı demokrasi şuranın katılma hakkı prensibiyle paralellik gösterir. Şu kadar ki bu katılmanın görev şuuru içinde yapılmasını gerektiren “yurttaşlık” bilinci de gereklidir (Sarıbay, 1994: 96).

Yönetime katılmayı esas alan katılımcı demokrasi sadece seçim zamanında değil, muhalif görüşlerin sürekli olarak katılmasını sağlamayı amaç edinir. Katılmadan amaç, hükümeti kontrol ve eleştiri görevini yaparken, onun almak istediği karar, yapmayı düşündüğü yasalara, bunları kendi görüş ve amaçları doğrultusunda değiştirmek ve yönlendirmek için müdahale etmesidir. Bu muhalif katılım hem muhalefet görevi bağlamında, hem de hukuksal haklar çerçevesinde gerçekleşir (Turgut, 1984: 61).

Demokratik siyasal katılım; resmî kurumlar, örgütler aracılığıyla olabildiği gibi, sivil toplum örgütleri aracılığıyla da yoğunluk kazanır. Bu sivil toplum örgütlerinin yönetim karşısında ciddi bir baskı oluşturarak etkili bir katılım sağlamaları mümkündür (Mardin, 1992: 15).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yeryüzünde yöneten-yönetilen arasındaki münasebetler uyum ve çatışma çelişkisini de beraberinde getirmektedir. Ama netice itibariyle her medeniyetin kendine özgü bir yönetici-halk diyalogu olduğu gözlenebilir. Ve her yönetim sisteminin de kendine özgü problemleri mevcuttur.

Çalışmamız sonucunda anlaşılan o ki moda bir kavram olmanın gücünü elinde bulunduran demokrasi kavramının da kendi içinde pek çok açmazları mevcuttur. Ve demokrasi ile şura arasında bazı fonksiyonel benzerlikler yanında pek çok ayrılıklar da söz konusudur.

Anlaşılmıştır ki yalnız ikamecilik sistemiyle bir yönetim sistemine hem halk, hem de hukuk karşısında meşruiyet kazandırmak mümkün değildir. Ve her yönetim sistemi de kendi referansları çerçevesinde anlam kazanır.

Demokrasi kavramı ve kültürü ithal edildiği batı toplumu dışında bir kök bulamadı. Özellikle de demokrasiyle ilgili algılama farklılıkları İslam ülkelerinde muhtelif çalışmalara kaynaklık etti. Buna bir taraftan demokrasinin kendi açmazları, bir taraftan da ithal bir yönetim sistemi olmanın yerel kültürel yapıya etkileri, yeni problemlerin ortaya çıkmasını sağladı.

Bir devletin yönetim şeklinin nasıl olması gerektiği de o ülkenin sosyal yapısı, etnik yapısı, kültürü, dini ekonomisi...vs. özellikleri göz önüne alınmadan belirlenemez. Yani her toplumun ideal yönetim şeklini kendi şartları belirler. Eğer bu konuda bilimsel bir model ortaya konacaksa toplumun sayılan özellikleri göz önüne alınmalıdır. Aksi halde halktan kopuk bir yönetim biçiminin işlevselliği mümkün olmaz. Halkı temsil etmeyen bir yönetim biçimi, halkı kendi devletine (yönetimine) yabancılaştırır.

Bu çalışmadaki amacımız da bir yargılama yapmak değildir. Ancak demokrasi ve şuranın referanslarından yola çıkarak bir sosyolojik tahlil yapmaktır.

Özellikle İslam dünyasında yönetimle ilgili problemler, sosyal hadiselerin değerlendirilmesinde esas fonksiyon oluşturmaya devam etmektedir. Bu vesileyle de demokrasi kültürünü kendi değer yargılarımız çerçevesinde değerlendirmek bize yeni çıkış yollarını açabilir. Bu konuda ilk önce farklılıkların ortaya konması ya da demokrasi şura mukayesesinin (tahlilinin) yapılması meselelerin ilk adımını oluşturur.

Netice itibariyle İslam ülkeleri için olduğu gibi, bütün dünyada yönetici-halk diyaloguna sağlıklı işlev kazandırabilecek bir model bütün insanlara örnek olabilir. Bu sebeple de müslüman aydınlar kendi yönetim modelleri üzerinde çok yoğun bir gayret sarfetmeye ve modern çağın problemlerini aşabilecek bir proje ortaya koymaya mecburdur.

KAYNAKLAR

- AK, Mehmet A., "Demokrasi", Kitap Dergisi, Sayı:54, Sh:22, İst., Ağustos 1991
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Şeriat ve Demokrasi-6 (Panel)", Yeni Asya Gazetesi, Sh. 12, İst., 22 Aralık 1994
- ARİSTOTELES, "Politika", Terc: Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, Sh. 128, İst., 1975
- ATEŞ, Toktamış, "Demokrasi", Ümit Yayıncılık, Sh: 11, İst.,1994
- AYDIN, Ali A., "İslam'da Şura'nın Manası, Yeri ve Önemi", Eser Adı: İslam'da Yönetimin Temeli Şura, VEFA Yay., Sh: 15, İst. 1992
- BABİLLİ, Mahmud, "İslam'da Şura", Fikir Yay., Çeviri: Nihat Armağan, Kemal Çobanbeyli, Sh:45, İst. 1973
- BAYRAKLI, Bayraktar, "Farabi'de Devlet Felsefesi", Doğuş Yay., Sh:100, İst.,1983
- BA-YUNUS, İlyas, "Sosyolojik Açıdan Gerçekçilik", Terc: Bünyamin Solmaz, Bilgi ve Hikmet, Sayı:10, Sh:88, İst., 1995
- BİLMEN, Ömer N., "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri", Cilt:1, Bilmen Basım ve Yayınevi, Sh: 482, İst. 1992
- BULAÇ, Ali, "İslam, Laiklik ve Kamusal Alan", Yeni Şafak Gazetesi, Sh:2, İst. 13 Nisan 1995
- BULAÇ, Ali, "İslam ve Demokrasi", Beyan Yay. Sh:11, İst. 1994

BURNS, Edward M., "Çağdaş Siyasal Düşünceler", Birey ve Toplum Yay.,
Sh:5,Ank.1984

Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., Cilt:2, Sh:28-29-30, İst.1992

COLLIARD, C. A., "Libertes Publiques", Sh:31, Paris, 1979

ÇELİK, Hüseyin, "Usul-i Meşveret Demokrasi midir?", Türkiye Günlüğü, Sayı:31,
Sh:100, Ank. Kasım-Aralık 1994

DEVALİBİ, Ma'rif, "İslam'da Devlet ve İktidar", Terc: Mehmed S. Hatiboğlu, Dergah
Yay., Sh:62, İst. 1985

DİNÇER, Ömer, "Demokrasi Üzerine Farklı Yaklaşımlar", İslam Dergisi, Sayı: 96,
Sayfa:17, İst. Ağustos 1991

DİNÇER, Ömer, "Demokrasi Nedir?", Bilgi ve Hikmet Dergisi, İz Yay., Sayı: 6, Sh:100,
İst. 1994

DOĞAN, Lütfi, "Şura / İstişare nedir ?", Eser: İslami Yönetimin Temeli Şura, Vefa
Yayıncılık, Sayfa: 70, İst., 1970

DOĞAN, Mehmet, "Batının Demokrasi Anlayışı", İslam Dergisi, Sayı: 96, Sh:20, İst.,
1991

EBUZEHRA, Muhammed, "İmam İbn Teymiye", Hilal Yayınları, SH: 249, İst., 1984

ERDOĞAN, Mustafa, "Demokratikleşme Üstüne " , Pazar Postası, Sayı: 34, Sh: 6, İst.,
1994

FICHTER, Joseph, "Sosyoloji Nedir ?", Çev.Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Sh: 200,
Ankara, 1994

- HAMİDULLAH, Muhammet, “ İslam Peygamberi “, Cilt:2, çev: Prof. Dr. Salih Tuğ,
İrfan Yayıncılık, Sh: 892, İst., 1990
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, “Toplumbilim Sözlüğü”, Remzi Kitabevi, Sh: 87, İst., 1986
- HATEMİ, Hüseyin, “ Demokrasi Üzerine Düşünceler”, İlim ve Sanat Dergisi, Sayı: 23,
Sh: 21, İst.,1989
- HATEMİ, Hüseyin, “Bir Demokrasi Değerlendirmesi”, İslam Dergisi, Sayı: 96, Sh: 6,
İst.,1994
- HUNTINGTON, Samuel P., “Üçüncü Dalga”, TDV, Yetkin Basımevi, Çeviren: Ergün
Özbudun, Sh: 13-18, Ankara, 1991
- İBN KESİR TEFSİRİ, Cilt: 4, ÇevirenlerDr. Bekir Karlığa, Dr. Bedrettin Çetiner, Çağrı
Yayınları, Sh: 1401, İst.,1988
- İBN TEYMİYE, Siyaset”, Terc: Vecdi Akyüz, Dergah Yayınları, Sh: 14, İst., 1985
- KAPANİ, Münci, “Politika Bilimine Giriş”, Bilgi Yayınevi, Sh:57, Ank. 1987
- KAPANİ, Münci, “Kamu Hürriyetleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları,
Sh: 170,Ankara, 1981
- KARA, İsmail, “Röportaj (Akif Çankırlı)”, Nehir Dergisi, Sayı: 21, Sh: 39, İst., 1995
- KARA, İsmail, “İslamcıların Siyasi Görüşleri”, İz Yayıncılık, Sh:193, İst., 1994
- KARAKOÇ, Sezai, “Gündönümü”, Diriliş Yayınları, Sh: 48, İstanbul, 1985
- KAYHAN, Burhaneddin, “ İslam Gençliğinin Stratejisi “, Sırdaş Yayınları, Sh: 241, İst.,
1975

KEANE, John, “ Medya ve Demokrasi ”, Çev: Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları,Sh:119,
İst.,1993

KESTANE, Doğan, “Açık Toplum, Demokrasi ve Üçüncü Faktör”, Yeni Dergi, Sahibi:
İSAV, Sayı: 5-6, Sh:94, İst. Ekim-Kasım-Aralık-Ocak 1995

KINALIZADE, Ali Efendi, Tercüman Yayınları, Sh: 177, İstanbul

KÖKER, Levent, “Demokrasi Üzerine Yazılar”, İmge Kitabevi, Sh: 151, Ankara, 1992

KÖKER, Levent, “Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi”, İletişim Yayınları, Sh:14,
İst.,1993

KUTUP, Muhammet, “Çağdaş Fikir Akımları - I (Demokrasi)”, Çeviri: M. Beşir
Eryarsoy, İşaret Yayınları, Sh: 287, İstanbul, 1989

KUTUP, Seyyid, “Fizilal-il Kur’an”, Cilt: 13, Terc: İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, M.
Emin Saraç, Hikmet Yayınları, Sh: 136-137, İst. 1971

KUREYŞİ, M. Tarık (Editör), “Bir Yaşam Biçimi Olarak İslam”, Çev:M. Fatih Yaşar,
Rey Yayıncılık, Sh: 181, İst., 9 mayıs 1995

LAUFER, Heinz, “Die Demokratische Ordnuns”, Wikonlhammer Verlag, Stutgarz,
Berlin, Köln, Sh:29, Mainz, 1966

MARDİN, Şerif, “Türkiye’de Toplum ve Siyaset”, İletişim Yay., Sh:15, İst. 1992

MAYO, Henry B.,”Demokrasi Teorisine Giriş”, Çev: Emre Kongar, Türk Siyasi İlimler
Derneği Yay., Sh:18, Ank. 1984

MEVDUDİ, “İslam’da Hükümet”, Hilal Yay., Çev: Ali Genceli, Sh:489, Ank.

- MUSTAFA, Nevin A., “İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet”, Terc: Vecdi Akyüz, İz Yay., Sh:95, İst. 1990
- Nizamü'l Hükümeti'n-Nebevi, Cilt:1, Sh:18, Beyrut 1970
- NURSİ, Said, “Münazarat”, Yeni Asya Yay., Sh: 23, İst. 1991
- ÖZDENÖREN, Rasim, “Demokrasi İslam'ın Neresinde”, Bilgi ve Hikmet Dergisi, Sayı: 1, Sh:83, İst. 1993
- ÖZEL, İsmet, “Düşmanını Öğren Dostunu Anla”, Yeni Şafak Gazetesi,Sh:3, İst., 28. 03.1995
- ÖZEL, İsmet, “Düşünce Hürriyetinin Esareti”, Yeni Şafak, Sayı:198, İst., 14 Haziran 1995
- PLATON (Eflatun), “Devlet”, Remzi Kitabevi, Çev: Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cingöz, Sh: 247, İst. 1993
- SANDER, Oral, “Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)”, İmge Kitabevi, Sh:80, Ank. 1994
- SARIBAY, Ali Y., “Siyasal Sosyoloji”, Der Yayınevi Sh:99-100, İst. 1994
- SARICA, Murat, “Siyasi Düşünce Tarihi”, Gerçek Yayınevi, Sh:36, İst. 1993
- SİBAİ, Mustafa, “Dersler ve İbretler”, Terc: Yusuf Yılmaz, Risale Yay. , Sh:72, İst. 1986
- SÖNMEZ, Abidin, “Şura ve Resulullah'ın Müşaveresi”, İnkılab Yay., Sh:127, İst. 1984
- SPITZ, David, “Antidemokratik Düşünce Şekilleri”, Terc: Şiar Yakın, Milli Eğitim Basımevi, Sh:23, İst. 1969

SÜHREVERDİ, Ebu'nneceb, "Yönetenlerin Yönetimi", Terc: Mahifi Mehmed Efendi,
Tercüman Yay., Sh: 132, İst. 1974

ŞEFİK, Münir, "Çağdaş İslam Düşüncesi", Çev: Esat Pınarbaşı, Dünya Yay., Sh: 138, İst. 1991

ŞENNAVİ, Fehmi, "Röportaj (Nilüfer Göle)", Yeni Şafak Gazetesi, Sh:2, İst. 9 Mayıs 1995

TAŞGETİREN, Ahmet, "Şeriat ve Demokrasi-8 (Panel)", Yeni Asya Gazetesi, Sh:12,
İst. 22 Aralık 1994

TOPÇU, Nurettin, "Devlet ve Demokrasi", Hareket Yay., Sh:9, İst. 1969

TOURAINÉ, Alain, "Röportaj (Nilüfer Göle)", Dergah Dergisi, Sayı:54, Sh:9, İst. 1994

TURAN, İlter, "Siyasal Sistemler ve Siyasal Davranış", Der Yay., Sh:267, İst. 1976

TURGUT, Nükhet, "Siyasal Muhalefet", Birey-Toplum Yay., Sh:60, Ank. 1984

UDEH, Abdülkadir, "İslam ve Siyasi Durumumuz", Pınar Yay., Sh:189-190, İst. 1986

USIA (ABD Haber ve Kültür Merkezi), "Demokrasi Nedir?", Çeviri:Levent Köker,
T.D.V. Yay., Sh: 25, Ank. 1992

YAVUZ, Ali F., "Kur'an-ı Kerim Meali", Sönmez Yay., Sh:88, İst. 1968

YAVUZ, Vehbi, "İslam Akıl ve Şura Dinidir", Eser: İslami Yönetimin Temeli Şura, Vefa
Yay., Sh:38, İst. 1992

YAZIR, M. Hamdi, "Hak Dini Kur'an Dili", Azim Dağıtım, Feza Gazetecilik, Cilt:3,
Sh:12, İst. 1992

YENİGÜN, Cüneyt, “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş ve Demokrasinin Yerleşmesi”, Y. Lisans Tezi, İ. Ü: Sos. Bil. Ens. İkt. Fak. Uluslararası İlişkiler, 1994, Sh:61, İst. 1994

ZEYDAN, Abdülkerim, “İslam’da Fert ve Devlet”, Terc: Cemal Arzu, Düşünce Yay. Sh:40, İst. 1980

ZUHAYLİ, Vehbe, “İslam Fıkhı Ansiklopedisi”, Cilt:8, Mütercimler: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risale Yay., Sh:437, İst. 1990

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Yılmaz; 1968 yılında Trabzon iline bağlı, Tonya ilçesinin Kayacan Köyü'nde dünyaya geldi. 1974-79 yılları arasında Kayacan Köyü İlkokulu'nu bitirdi. 1979-1982 yılları arasında ortaokul öğrenimini Hoşarlı Köyü Ortaokulu'nda; 1982-1985 yılları arasında ise lise öğrenimini Vakfikebir Lisesi'nde tamamladı.

1986 yılında İ.T.Ü. Sakarya Müh. Fak. Endüstri Müh. Bölümünü kazandı ve mühendislik öğrenimine başladı. Lisans öğrenimini tamamladıktan sonra üç yıl ticaretle ilgilendi.

Şubat 1994'te sosyoloji dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Şu anda özel bir yurttan idareci olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.